

Nr 121

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ett statligt förvaltningsbolag, m. m.; given Stockholms slott den 29 maj 1969.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över industriärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Krister Wickman

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att ett statligt förvaltningsbolag bildas för att den 1 januari 1970 överta och därefter förvalta statens aktier i det övervägande antalet av de aktiebolag, vilkas aktier nu förvaltas under fonden för statens aktier. Överförandet av aktierna föreslås ske till det sammanlagda bokföringsvärdet, dvs. närmare 1 700 milj. kr. Förvaltningsbolagets eget kapital avses motsvara detta värde och uppdelas på aktiekapital och reservfond, den senare uppgående till ca 20 % av aktiekapitalet.

Som allmän målsättning för förvaltningsbolagets verksamhet föreslås att den statliga företagsgruppen under krav på lönsamhet skall uppnå största möjliga expansion. Samtidigt bör förvaltningsbolaget ta särskild hänsyn till samhällsintresset vid val mellan olika produktions- och lokaliseringalternativ.

Förvaltningsbolaget avses i första hand fastställa målen för dotterbolagens verksamhet, tillsätta styrelserna i bolagen, initiera nya projekt samt medverka i dotterbolagens kapitalanskaffning.

För att förvaltningsbolaget skall få erforderliga finansiella resurser föreslås att bolaget icke skall behöva göra några utdelningar för verksamhetsåren 1970—72.

I propositionen föreslås också bildande av en särskild affärsverksdelegation för ökad kontakt och samverkan mellan affärsverken inbördes och mellan dessa och förvaltningsbolaget med dotterbolag.

I propositionen föreslås vidare en ordning för vidgad information till riksdagen om de statliga företagen.

Utdrag av protokollet över industriärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 29 maj 1969.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTTSSON.

Chefen för industridepartementet, statsrådet Wickman, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *bildande av ett statligt förvaltningsbolag, m. m.* och anför.

Inledning

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 9 februari 1968 tillkallades en delegation för frågor rörande de statliga företagen m. m. En central uppgift för delegationen skulle vara att föreslå riktlinjer för den långsiktiga vidareutvecklingen av affärsverken och de statliga bolagen. Delegationen skulle därvid ha att pröva formerna för organiserat samarbete mellan olika företag och inom gruppen som helhet.

Delegationen, som antagit namnet företagsdelegationen, har den 9 januari 1969 avlämnat ett betänkande, betitlat Samordning (Stencil I 1969: 1).

Yttranden över betänkandet har avgetts av försvarets fabriksverk, poststyrelsen, televerket, statens järnvägar (SJ), luftfartsverket, statskontoret, riksrevisionsverket, statens vattenfallsverk, domänverket, kommerskollegium — med bifogade yttranden av Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län, Östergötlands och Södermanlands handelskammare och handelskamrarna i Göteborg, Borås och Karlstad — näringsfrihetsrådet, näringsfrihetsombudsmannen, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, arbetsmarknadsstyrelsen, statens avtalsverk, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, överbefälhavaren, alkoholpolitiska utredningen, industrietableringsdelegationen, Kooperativa förbundet (KF), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges industriförbund, Landsorganisationen (LO) — med bifogade yttranden av Svenska metallindustriarbetareförbundet, Statstjänarkartellen, Svenska byggnadsarbetareförbundet samt Hotell- och

restauranganställdas förbund — Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges arbetsledareförbund (SALF) och Tjänstemännens centralorganisation (TCO).

Vidare har yttranden avgetts av följande helt eller delvis statsägda aktiebolag: AB Aerotransport, Allmänna Bevaknings AB, AB ASEA-ATOM, AB Atomenergi, BS-Konsult AB, Kalmar Verkstads AB, Karlskronavarvet AB, Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB), Norrbottens Järnverk AB (NJA), AB Statens Skogsindustrier (Assi), AB Statsgruvor, AB Svensk Bilprovning, AB Svensk Torvförädling, Svenska Lagerhus AB, Svenska Penninglotteriet AB, Svenska Reproduktions AB (SRA), Svenska Tobaks AB, Svenska Utvecklings AB, Sveriges Centrala Restaurang AB (Restaurangbolaget), Sveriges Kreditbank, Systembolaget AB, AB Tipstjänst, Uddevallavarvet AB och AB Vin & Spritcentralen.

Företagsdelegationens betänkande

Allmänna synpunkter

Delegationen beskriver inledningsvis den statliga företagsamheten i nuläget. I vad som brukar räknas till den statliga företagssektorn ingår i dag sju *affärsdrivande verk*. Dessutom finns ett flertal myndigheter med verksamhet av likartat slag, vilka delegationen inte tar upp till behandling i förevarande sammanhang. Vidare äger staten direkt majoritet eller betydande intressen i ett 40-tal *aktiebolag*. Delegationen anger omsättningen år 1967 till sammanlagt 7,2 miljarder kr. för de affärsdrivande verken och till sammanlagt 8,5 miljarder kr. för de statliga aktiebolagen, exklusive kreditinstituten. Antalet anställda inom de båda företagsgrupperna utgjorde samma år 147 000 resp. 57 000. För de helt eller delvis statsägda kreditinstituten, inklusive postbanken, uppgick utlåningen år 1967 till sammanlagt 13,1 miljarder kr. Antalet anställda i kreditinstituten var under nämnda år 6 700.

Företagsdelegationen belyser skillnaderna mellan de båda statliga företagsformerna och framhåller att de affärsdrivande verken inte är självständiga juridiska personer utan är en del av statsförvaltningen. Deras tillgångar och skulder ingår i statsförmögenheten. Verken har visserligen större frihet i ekonomiska frågor än andra myndigheter men delegationen erinrar om det av affärsverksutredningen i november 1968 överlämnade betänkandet *Affärsverken: ekonomi—konkurrens—effektivitet* (SOU 1968: 45 och 46), vari föreslås ökade befogenheter för verken. De bör enligt utredningen ha i stort sett samma rättigheter och skyldigheter som aktiebolagen.

I fråga om de statliga aktiebolagen framhåller företagsdelegationen att dessa är självständiga juridiska personer, vars verksamhet regleras av aktiebolagslagen. Staten utövar här sitt inflytande via bolagsstämman.

Delegationen behandlar *de brister inom den statliga företagssektorn* som delegationen anser föreligga. Här nämns först det förhållandet att den statliga företagsamheten bedrivs i två olika företagsformer. Delegationen konstaterar att förekomsten av olika företagsformer försvårar men inte utesluter en funktionell samordning inom den statliga företagssektorn. Delegationen har vidare den uppfattningen att aktiebolaget är den företagsform som skulle ge de statliga företagen de största möjligheterna att konkurrera med andra företag och företagsgrupper. Som en andra brist inom den statliga företagssektorn nämner delegationen den organisatoriska splittringen på ägarnivå. De statliga affärsverken och aktiebolagen sorterar under sju olika departement. Endast regeringen som kollektivt har det direkta ansvaret för den totala samordningen. Delegationen finner att frånvaron av en koordinerad ägarfunktion och av ett rationellt informationssystem har bidragit till att strukturrationalisering inte genomförts i den utsträckning som varit möjlig. En tredje brist anser delegationen vara att målen för den statliga företagsamheten inte är samordnade och entydigt formulerade. Som en följd härav har kriterierna för beslutsfattandet varit oklara och resultatet av verksamheten och fattade beslut därför inte kunnat entydigt mätas.

Delegationen anser att den bristande samordningen och konkretiseringen av målen inom den statliga företagsamheten bl. a. lett till att man inte kan utnyttja möjligheterna att styra företagens eller den statliga företagssektorns investeringar på sådant sätt att man kunnat få en expansion på det mest önskvärda verksamhets- eller produktionsområdet.

Delegationen är av den uppfattningen att de fördelar och möjligheter som i och för sig finns inom en företagsgrupp av den storlek det här är fråga om och med en gemensam ägare hittills inte har tillvaratagits på det mest rationella sättet. Delegationen anser därför att det krävs en formell och funktionell samordning av de statliga företagen.

Delegationen framhåller att den i sitt utredningsarbete valt att utforma en *initiallösning* som skapar utgångspunkt för en gradvis förändring av den statliga företagsamheten mot angivna mål. I betänkandet framläggs förslag till en institutionell ram inom vilken samordning och samverkan mellan de statliga företagen kan ske. I förslaget ingår också en viss ordning för riksdagens information.

Samordning av den statliga företagssektorn

Som utgångspunkt för sitt förslag gör delegationen en analys av olika nu aktuella ansvarsnivåer och framhåller att inom de ramar som fastställts av riksdagen ligger det *politiska* ansvaret för den statliga verksamheten hos Kungl. Maj:t. När det gäller de statliga företagen kan detta ansvar betecknas som ett *ägaransvar*. I affärsverken ligger *företagaransvaret* principiellt hos styrelsen och generaldirektören och i aktiebolagen hos sty-

relsen och verkställande direktören. Delegationen finner att det inte finns någon allmänt accepterad avgränsning mellan de båda ansvarsområdena. Delegationen definierar därför de funktioner som den anser inrymmas i de båda begreppen. Ägaransvaret skulle innefatta att fastställa målen för företagets verksamhet, att tillsätta ledningspersonal, att skapa förutsättningar för företagen att skaffa nödvändiga resurser, att följa företagets planering och kontrollera att uppställda mål infrias samt att vid bristande måluppfyllelse vidta korrigerade åtgärder. Företagaransvaret skulle innefatta att samordna och planera verksamheten samt vidta övriga aktiviteter för att infria fastställda mål samt att ge ägaren sådan information om verksamheten att denne kan utöva sitt ägaransvar.

Delegationen anser det väsentligt att statsmakterna företräder det yttersta ägaransvaret. Delegationen är också av den principiella uppfattningen att detta ägaransvar bör koncentreras inom Kungl. Maj:ts kansli i så stor utsträckning som är praktiskt möjligt.

För att fullgöra de delar av den totala företagarfunktionen, som är nödvändiga för samordning mellan företagsenheterna, diskuterar delegationen tre tänkbara organisationsmodeller. Enligt den första fullgörs dessa samordningsfunktioner av en organisation på departementsnivån. Den andra modellen består i att indela företagen i grupper. Gruppledningar under departementsnivån tillsätts som tillgodoser samordningsbehovet mellan företag i respektive grupp. Samordningen mellan grupperna sker av en organisation på departementsnivån. Det tredje alternativet innebär att företagarfunktionen i princip läggs helt nedanför departementsnivån, vilket förutsätter ett samordnande organ under Kungl. Maj:t.

Delegationen har uppfattningen att det tredje alternativet är det mest ändamålsenliga. Denna organisationsmodell ger enligt delegationens mening en klar ansvars- och kompetensfördelning och skapar förutsättningar för en rationell samordning och beslutsprocess.

I fråga om *samordningen på departementsnivå* anför delegationen att det ansvariga statsrådet i industridepartementet bör — vid sidan av de rent politiska uppgifterna och samordningen med andra departement i frågor som rör den statliga företagsamheten och angränsande problem — dels fylla ägarfunktionen för direkt underställda företag, dels fylla sådana företagarfunktioner som krävs för samordning av direkt underställda affärsdrivande verk och aktiebolag.

Endast ett av de affärsdrivande verken, statens vattenfallsverk, sorterar i dag under industridepartementet. I enlighet med sin grunduppfattning att största möjliga koncentration av ägaransvaret på departementsnivån bör uppnås föreslår delegationen att försvarets fabriksverk och domänverket överförs från försvarsdepartementet resp. jordbruksdepartementet till industridepartementet.

Delegationen anser emellertid att vissa restriktioner bör gälla vid applice-

randet av dess grunduppfattning på den statliga företagssektorn. Med hänsyn bl. a. till behovet av transportpolitisk samordning finner delegationen skäl tala för att kommunikationsdepartementet företräder ägaransvaret för de statliga företagen inom kommunikations- och transportområdet och föreslår därför att någon ändring i departementstillhörighet för dessa företag inte skall ske f. n.

Delegationen avstår ifrån att i betänkandet närmare beröra de statliga kreditinstitutens ställning, men föreslår att Sveriges Kreditbank överförs från finansdepartementet till industridepartementet. Delegationen anser att den statliga företagssektorn därigenom skulle få möjligheter att på ett bättre sätt få del av bankens erfarenheter av inhemskt och utländskt näringsliv.

Förvaltningsbolag

Delegationen föreslår att under industridepartementet bildas ett förvaltningsbolag för de statliga aktiebolag som inte är kreditinstitut eller som f. n. sorterar under kommunikationsdepartementet. Staten avses äga samtliga aktier i förvaltningsbolaget som i sin tur avses äga aktierna i de statliga aktiebolag som föreslås bli dotterbolag till förvaltningsbolaget.

Flertalet av de statliga aktiebolag som föreslås ingå i förvaltningsbolaget sorterar f. n. under industridepartementet. Delegationen föreslår att även de till försvarsdepartementet hörande Karlskronavarvet AB och Allmänna Bevaknings AB, det till jordbruksdepartementet hörande Svenska Lagerhus AB samt de till finansdepartementet hörande Sveriges Centrala Restaurang AB och Svenska Tobaks AB överförs till förvaltningsbolaget.

Till bolag som har speciella fiskala uppgifter brukar räknas AB Vin- & Spritcentralen och Systembolaget AB som båda hör till finansdepartementet samt de till handelsdepartementet hörande Svenska Penninglöteriet AB och AB Tipstjänst. De arbetar under skydd av statsmonopol och under resolutioner och särskilda avtal med staten samt inlevererar skatter och överskott av väsentlig betydelse för statskassan. Trots dessa bolags särställning föreslår delegationen att även dessa överförs till förvaltningsbolaget. Dessa företags särställning behöver därmed inte förändras. Monopolvinster och de skatter och avgifter som riksdagen och Kungl. Maj:t fastställer inlevereras som tidigare. Avtal bör därför träffas mellan staten och förvaltningsbolaget som reglerar hur stor del av företagens överskott som skall inlevereras till staten.

Förvaltningsbolaget skall ha till *uppgift* att utöva ägarfunktionen gentemot dotterbolagen. I princip bör förvaltningsbolaget drivas med krav på lönsamhet och med målsättningen att öka den statliga företagssektorns effektivitet, konkurrenskraft och därmed dess inneboende expansionsförmåga. Delegationen anser att bolaget skall ha en positiv grundinställning till att lösa sysselsättnings-, försvarsberedskaps- eller andra av ägaren angivna

speciella uppgifter. Kravet på lönsamhet bör därför förenas med plikt att avge offert till ägaren på åtgärder för att infria sådana speciella krav om denne så begär. Förvaltningsbolagets primära uppgift anses vara att översätta ägarens totala mål i delmål för företagen. Genom samordnande rutiner för planering, budgetering och redovisning kan grunden läggas för en samordnad investeringsplanering för hela den statliga företagsgruppen.

Förvaltningsbolagets organisation

Bolaget föreslås ledas av en styrelse med 5—7 ledamöter och en verkställande direktör. Styrelseordföranden bör enligt delegationen fungera som förbindelselänk mellan statsmakterna som ägare och företagsledningen i förvaltningsbolaget och han skall ha till uppgift att överföra de politiska besluten till företagsekonomiska termer. Detta ställer speciella krav på att ordföranden är en person i politiskt ansvarig ställning. Med hänsyn härtill rekommenderar delegationen i första hand att ett konsultativt statsråd tillsätts med ansvar för de företag som sorterar under industridepartementet och att denne utses till styrelseordförande i förvaltningsbolaget. Om statsmakterna skulle finna att vederbörande statsråd inte bör utses till ordförande föreslår delegationen att man utser en annan representant för industridepartementet härtill och att denne inplaceras i departementet med statssekreterares ställning.

Av styrelseledamöterna i förvaltningsbolaget bör en representera Kreditbanken. Förvaltningsbolagets verkställande direktör skall ingå i styrelsen.

Delegationen föreslår att en *direktion* bildas under ledning av verkställande direktören. Utöver denne föreslås direktionen bestå av sex direktionsmedlemmar av vilka fyra med den speciella uppgiften att svara för koordinationen, var och en inom sin grupp av företag. Delegationen har gett ett exempel på en gruppindelning av företagen. Var och en av de fyra direktionsmedlemmarna föreslås bli ledamot av styrelsen i de företag som ingår i hans grupp.

Vissa *stabsorgan* föreslås för personal-, för ekonomi- och finans-, för marknadsförings- och för juridikfunktionerna. Stabsorganen avses tjänstgöra som serviceorganisation till förvaltningsbolagets ledning och till dotterföretagen.

Till direktionens förfogande föreslås finnas ett efter behov varierande antal *projektgrupper* med uppgift att undersöka nya produkt- och affärsidéer som inte lämpligen bör tas upp direkt i befintliga företag och att utreda om dessa idéer kan omsättas till en lönsam produktion.

Affärsverksdelegation

Eftersom de affärsdrivande verken inte är självständiga juridiska personer kan de inte inordnas i förvaltningsbolaget. För att lösa samordningsproblemen dels mellan de tre affärsverk som avses sortera under industridepartementet, dels mellan dessa och förvaltningsbolaget föreslår delegationen att en affärsverksdelegation inrättas. Den skall ha till uppgift att föreslå åtgärder i samordningsfrågor mellan affärsverken och till Kungl. Maj:t avge yttrande exempelvis när det gäller en sammanfattande bedömning av verkens petita och bedömning av förslag från verken i frågor av större betydelse.

Affärsverksdelegationens ledamöter bör utses av Kungl. Maj:t. Företagsdelegationen föreslår att förvaltningsbolagets styrelseledamöter utses till ledamöter i affärsverksdelegationen samt att förvaltningsbolagets styrelseordförande utses till ordförande i affärsverksdelegationen. Delegationens ärenden föreslås beredas av ett organ vars sammansättning bestäms av delegationen men som principiellt bör vara identiskt med förvaltningsbolagets direktion. Vidare föreslås tre av direktionsmedlemmarna bli utsedda till styrelseledamot i var sitt av de tre affärsverken.

För samordningen mellan de företag som ligger under kommunikationsdepartementet och företagen under industridepartementet föreslår företagsdelegationen att affärsverksdelegationen utökas med en representant för kommunikations- och transportgruppens företag.

Riksdagens insyn

Förelagsdelegationen framhåller som sin uppfattning att den statliga företagsgruppen har skyldighet att på ett föredömligt sätt, öppet och lättillgängligt informera om sin verksamhet och resultatet av denna. Det bör därför åligga förvaltningsbolaget att ge en systematiserad extern information som bl. a. omfattar översikter över resultatutvecklingen under löpande verksamhetsår och årlig kommentar till årsredovisningen.

Delegationen föreslår att regeringen varje år till riksdagen överlämnar en sammanfattande redogörelse för hela den statliga företagssektorns verksamhet och resultat. Delegationen har vidare övervägt möjligheten att ge riksdagen vidgad information genom att riksdagen får medverka vid revisionen av fler statliga företag än de fem statliga bolag vari sådan medverkan i dag förekommer.

Det förslag delegationen övervägt innebär att riksdagen genom ett nytt statligt revisionsorgan ges rätt medverka vid revisionen av det statliga förvaltningsbolaget och samtliga aktiebolag som är underställda förvaltningsbolaget.

Enligt delegationens mening talar vissa skäl för att revisionsorganet får formen av ett aktiebolag. Det föreslås få sju ledamöter, av vilka en ledamot, ordföranden, utses av Kungl. Maj:t och övriga av riksdagen.

Revisionsbolaget skall föreslå en eller flera av de revisorer som varje aktiebolag skall ha enligt aktiebolagslagen. I såväl förvaltningsbolagets som i övriga berörda bolags bolagsordningar intas bestämmelse om sådan rätt för revisionsbolaget. Revisionsbolaget avses bära i första hand föreslå auktoriserade revisorer även om något formellt krav härpå inte anses bära uppställas.

Delegationen anser att revisorerna skall informera revisionsbolaget om förhållandena i de bolag som revideras. Vidare föreslås revisionsbolaget lämna en årlig redogörelse till riksdagen. Denna förutsätts lämnas till riksdagen samtidigt med att verksamhetsberättelsen för den statliga företagsgruppen överlämnas av Kungl. Maj:t till riksdagen. I syfte att ge revisorerna en oberoende ställning i förhållande till de företag som revideras anses de bära avlönas av revisionsorganet.

Genomförande av förslaget

Delegationen föreslår att förvaltningsbolaget och affärverksdelegationen bildas snarast möjligt. Förvaltningsbolaget skall överta aktierna i de avsedda dotterbolagen. Överföringen av aktierna anser delegationen principiellt kunna tillgå så att riksdagen ger Kungl. Maj:t bemyndigande att teckna aktier i förvaltningsbolaget till aktiernas bokförda värde, varefter aktierna i förvaltningsbolaget betalas med aktierna i de bolag som förvaltningsbolaget skall överta. Transaktionen innebär därmed inte någon reell utgift för statsverket.

Delegationen anser emellertid att aktierna bör värderas på sådant sätt att förvaltningsbolaget får möjlighet att rimligt förränta sitt kapital. Viss aktienedskrivning kan därvid bli aktuell. Delegationen anser att förvaltningsbolaget självt bör vara med som förhandlingspart då värdet av aktierna bestäms.

Delegationen anser slutligen att behovet av rörelsemedel, utöver eventuella stämpelavgifter, under förvaltningsbolagets första år bör kunna begränsas till ca 5 milj. kr.

Remissyttrandena

Allmänna synpunkter

Företagsdelegationens beskrivning av den statliga företagssektorn, bristerna inom denna samt behovet av en formell och funktionell samordning av de statliga företagen för att tillvarata de fördelar och möjligheter som bör finnas i en företagsgrupp av denna storlek och med gemensam ägare har inte mött några gensagor från remissinstanserna.

Delegationens uttalande att avsaknaden av samordning och bristande kon-

kretisering av målen inom den statliga företagsamheten bl. a. lett till att man inte kan utnyttja möjligheterna att tillfredsställande styra den statliga företagssektorns investeringar uppmärksammas i några av remissvaren. I yttrandena från *försvarets fabriksverk*, *Skånes handelskammare*, *AB Statsgruvor*, *Svenska Tobaks AB* och *Uddevallavarvet AB* framhålls att medelsöverföringar inom koncernen bör ske enligt strikt företagsekonomiska normer.

Poststyrelsen kan inte acceptera att något som närmast kan rubriceras som en vinstmaximeringsprincip skall bli avgörande för dess möjligheter att erhålla kapital till investeringar. För ett allmännyttigt företag som postverket bör kriteriet på tillfredsställande lönsamhet vara att det av statsmakterna fastställda avkastningskravet uppfylls. En ökad effektivitet bör påverka prissättningen på företagets tjänster i en för kunderna gynnsam riktning.

Det val delegationen gjort i sitt utredningsarbete att först lägga fram förslag om en institutionell ram för samordningen av de statliga företagen för att därefter fortsätta sitt arbete med att analysera målsättningen för det statliga företagandet har föranlett uttalanden i några av remissvaren. *Kooperativa förbundet (KF)* finner den gjorda prioriteringen riktig men understryker angelägenheten av att den allmänna målsättningen snarast tas upp till behandling.

Kommerskollegium förklarar sig i och för sig kunna godta den av delegationen redovisade uppfattningen om organisationsfrågans betydelse men framhåller i likhet med *Stockholms handelskammare* och *Skånes handelskammare* att det inger betänkligheter att skapa en viss organisation innan den närmare målsättningen för denna fastställts. Det nära sambandet mellan dessa båda frågor innebär inte minst att ett ställningstagande till den förordade ramen försvåras.

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och *Sveriges industriförbund* anser att delegationen redan från början borde ha gjort en analys och konkretisering av målen för den statliga företagsamheten. Enligt de båda organisationernas uppfattning bör en sådan analys baseras på grunduppfattningen att statens primära näringspolitiska uppgifter är att fastställa de ramar inom vilka näringslivet har att verka. Inom ramen för denna politik ligger bl. a. att tillse att en effektiv konkurrens upprätthålls. Omfattningen och inriktningen av direkt statligt engagemang i produktion, kreditförmedling, m. m. bör prövas mot bakgrund av denna grundsyn.

Samordning av den statliga företagssektorn

Den av delegationen gjorda uppdelningen i och definitionen av ägaransvar och företagarsvar berörs i några av yttrandena. *Försvarets fabriksverk* anser att delegationen gjort en utmärkt gränsdragning.

AB Statens Skogsindustrier (Assi), *Landsorganisationen (LO)* och *Tjäns-*

temännens centralorganisation (TCO) ansluter sig till delegationens grunduppfattning att man så långt möjligt bör dra upp klara gränser mellan ägaransvaret som bör utövas av statsmakterna och företagaransvaret. *AB Atomenergi* betonar betydelsen av att denna ansvarsfördelning klart utformas. *Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län* anser att ägaransvaret bör åvila riksdagen som i denna sin egenskap har att utse styrelse och revisorer i samtliga berörda bolag.

Statskontoret finner delegationens uttalanden i frågan tyda på att den haft svårigheter att definiera förvaltningsbolagets uppgifter i termer av ägar- och företagaransvar. En hänvisning till förhållandena på den privata marknaden är här inte tillfyllest. Staten som ägare har ett större intresse i de statliga bolagens verksamhet än att tillförsäkra sig en på lång sikt tillfredsställande avkastning på kapitalet. Inte heller är det säkert att företagaransvaret gentemot statliga bolag skall ha samma innebörd som inom den privata sektorn. Statskontoret tolkar delegationens uttalanden på olika ställen i betänkandet så, att man avser att gå vidare i sitt arbete med en närmare analys av dessa frågor.

Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB) framhåller att ägarefunktionen i de statliga bolagen f. n. är fördelad på två över varandra ordnade institutioner, riksdagen och Kungl. Maj:t. Om delegationens förslag genomförs kommer det nya förvaltningsbolagets dotterbolag att finna sin ägarefunktion uppdelad på tre instanser, riksdagen, Kungl. Maj:t och förvaltningsbolaget. Inskjutandet av ett mellanled i frågor berörande statsmakterna kan medföra komplikationer och motsättningar. LKAB anser det kunna ifrågasättas om ökat djup i ägarefunktionens organisation ger klarare ansvarsfördelning. *AB Statsgruvor* anför delvis likartade synpunkter.

Den av delegationen föreslagna samordningen på departementsnivå vinner bred anslutning hos remissinstanserna. Koncentrationen av den statliga affärsdrivande verksamheten till i huvudsak två departement med kommunikations- och transportföretagen liggande under kommunikationsdepartementet och huvuddelen av övrig verksamhet knuten till industridepartementet tillstyrks av *försvarets fabriksverk, poststyrelsen, telestyrelsen, statens järnvägar (SJ), luftfartsverket, statskontoret, vattenfallsverket, domänverket, fullmäktige i riksbanken, LO, SAF, industriförbundet, Skånes handelskammare, Sveriges akademikers centralorganisationen (SACO), TCO, Svenska metallindustriarbetareförbundet, LKAB, Norrbottens Järnverk AB (NJA), Sveriges Centrala Restaurang AB (Restaurangbolaget), Svenska Lagerhus AB, Allmänna Bevaknings AB, och AB Svensk Bilprovning.*

Överförandet av försvarets fabriksverk från försvars- till industridepartementet föranleder *överbefälhavaren* uttala att ett bibehållande av överbefälhavarens direktivrätt liksom ett friktionsfritt kontinuerligt samarbete med försvaret måste säkerställas med hänsyn till bl. a. de ökade arbetsupp-

gifterna på underhållssidan som numera — sedan de centrala flygverkstäderna överförts till verket och AB Teleunderhåll bildats — åvilar fabriksverket.

LO anser att det ur kommunikationspolitisk synpunkt kan vara befogat att företag med trafikanknytning har ett nära samband med det departement som ansvarar för transportpolitiken. Trafikföretagen svarar emellertid endast för en del av landets totala transporter av varor och personer. LO finner mycket tala för att det finns starka funktionella och finansiella samband med den övriga delen av de statliga företagen. LO anser det därför inte helt säkert att en framgångsrik transportpolitik kräver att de statligt ägda trafikföretagen även i framtiden bör knytas till kommunikationsdepartementet. Motsvarande förhållande anser LO gälla för de kreditinstitut som delegationen föreslår kvarligga under finansdepartementets ansvar. Enligt LO:s mening bör delegationen i sitt fortsatta arbete överväga om inte ytterligare administrativa fördelar kan vinnas genom att sammanföra alla statliga företag, även de företag som enligt förslaget finans- och kommunikationsdepartementen skall ansvara för, under ett departement. *Svenska metallindustriarbetareförbundet* och *hotell- och restauranganställdas förbund* har samma inställning. Även *SAF* och *industriförbundet* anser vissa skäl tala för en överföring till industridepartementet av de företag som avses kvarligga under kommunikationsdepartementet.

TCO påpekar att verksamhet av liknande art som inom de av delegationen behandlade företagen bedrivs också på flera håll inom statsförvaltningen, såsom bl. a. luftfartsverket och byggnadsstyrelsen. I ett något längre perspektiv anser TCO det kan bli nödvändigt att också ta upp dessa områden till behandling och överväga vilka möjligheter till samordning med statsföretagen i övrigt som kan föreligga.

Östergötlands och Södermanlands handelskammare fäster uppmärksamheten på industridepartementets ställning och arbetsuppgifter. Departementet har att dels tillvarata näringslivets intressen överhuvudtaget, dels tjäna som huvudman för en rad statligt ägda företag med främsta målsättning att i varje fall på vissa marknadsområden på effektivast möjliga sätt konkurrera med enskild företagsamhet. *Restaurangbolaget* anlägger liknande synpunkter och anser att departementets markerade partsställning kan befaras undergräva dess möjligheter att uppfattas som objektivt arbetande för svenskt näringsliv i allmänhet.

Förvaltningsbolag

Delegationens förslag att ett förvaltningsbolag som sorterar under industridepartementet bildas för de statliga aktiebolagen tillstyrks eller lämnas utan erinran av det övervägande antalet remissinstanser som yttrat sig i frågan. Bland dessa märks *försvarets fabriksverk*,

luftfartsverket, vattenfallsverket, kommerskollegium, fullmäktige i riksgäldskontoret, Skånes handelskammare, handelskamrarna i Borås, Göteborg och Karlstad, LO, SACO, TCO, KF, Svenska Tobaks AB, Kalmar Verkstads AB, Allmänna Bevaknings AB och AB Svensk Torvförädling.

Kommerskollegium anser att det genom bildandet av förvaltningsbolaget skapas förutsättningar för att man i största möjliga utsträckning skall kunna skilja på politiska beslut och verkställighetsbeslut. Liknande synpunkter anförs av Skånes handelskammare och Svenska Tobaks AB.

Fullmäktige i riksgäldskontoret påpekar att det efter bildandet av förvaltningsbolaget kvarstår många betydelsefulla spörsmål på förevarande område; bl. a. gäller detta målsättningsproblematiken samt frågor om samverkan mellan statliga företag. Vid sådant förhållande hade det enligt fullmäktiges mening funnits anledning — åtminstone i initialskedet — att undanta flera bolag än som föreslagits från att inordnas under det nya förvaltningsbolaget.

SACO framhåller att samordningen inom en statlig koncern inte får leda till att däri ingående företag favoriserar varandra som kunder och leverantörer.

TCO finner det angeläget betona att förvaltningsbolagets tillkomst inte får uppfattas som att ytterligare en instans tillkommit som förlänger beslutsvägar och informationskanaler inom den statliga företagssektorn. Målet måste vara att uppnå en bättre koncentration och systematik i fråga om det praktiska utövandet av ägaransvar och samordningsuppgifter.

Statskontoret anser i likhet med delegationen det ytterst angeläget att man nu tar ett samlat grepp på den statliga företagssektorns problem. Enligt ämbetsverkets mening föreligger det också ett behov av att inrätta ett särskilt organ med uppgift att verka för en effektivisering av den statliga företagsgruppen. Mot denna bakgrund framstår det av delegationen föreslagna organisationsalternativet som den mest ändamålsenliga lösningen i dagsläget. Om denna lösning på längre sikt kommer att visa sig som den mest lämpliga vill statskontoret betrakta som en öppen fråga.

I några remissvar uttrycks tveksamhet till frågan om bildande av förvaltningsbolaget. SJ framhåller att även om ett behov av samverkan mellan företag är dokumenterat bör utomordentlig försiktighet iakttas vid konstruktionen av ett organ avsett att främja denna samverkan så att de påräknade fördelarna kommer att överväga de nackdelar som kan följa av konstruktionen. SJ vill för egen del inte ta ställning till frågan om att nu inrätta ett förvaltningsbolag men ifrågasätter om samordningsbehovet är så väldefinierat och har den tyngd och karaktär att det motiverar bildandet av ett särskilt förvaltningsbolag. Förutsättningar för eftersträvad samordning finns redan därigenom att företagen läggs under ett och samma departement. Det förefaller därför som om samordningsbehovet med fördel, åtminstone temporärt, borde kunna successivt lösas inom industridepartementet.

SAF och industriförbundet framhåller att många centrala frågor som rör

samordningen av de statliga företagen ännu är olösta och inte heller behandlade i betänkandet. Redan med hänsyn härtill anser organisationerna det osäkert om det föreslagna förvaltningsbolaget är den mest rationella lösningen på den statliga företagssektorns samordningsproblem.

Östergötlands och Södermanlands handelskammare framhåller att den uppställda målsättningen — att förvaltningsbolaget skall drivas med krav på lönsamhet i syfte att öka den statliga företagssektorns effektivitet och konkurrenskraft — givetvis inte möter erinran från kammarens sida. Kammarerna finner anledning till tvekan om det rätta sättet att nå denna ökade effektivitet är att samla alla företagen under ett förvaltningsbolag. Enligt kammarens mening vore det att föredra att man prövade sig fram och — utan ett omedelbart inrättande av förvaltningsbolaget — under industridepartementet sammanförde de olika företagen i ett antal grupper, inrymmande närbesläktade företag.

Assi ifrågasätter om det ej skulle ha varit att föredra att en djupare problemanalys av de olika företagen gjorts innan man tagit ställning till hur samordningen organisatoriskt bör åstadkommas och detta i all synnerhet som de statliga företagen i flera fall är särpräglade beträffande både uppkomst och verksamhet.

AB Statsgruvor ifrågasätter om den i och för sig nödvändiga rationaliseringen av nuläget har funnit sin bästa lösning i det föreslagna förvaltningsbolaget. Om detta ändå anses böra komma till stånd är det önskvärt att förslaget modifieras.

En negativ inställning till bildandet av ett förvaltningsbolag intas av *poststyrelsen, fullmäktige i riksbanken, Stockholms handelskammare, LKAB, Restaurangbolaget, Statstjänstemännens riksförbund (SR)* och *statstjänarkartellen*.

Poststyrelsen förklarar sig inte ha blivit övertygad om att den av delegationen föreslagna lösningen att mellan företagen och berörda två departement sätta in ytterligare en besluts- och ansvarsnivå verkligen kan leda till den snabbare beslutsprocess och till den effektivisering av verksamheten som är utredningens slutmål. Det föreligger enligt poststyrelsens uppfattning uppenbara risker för dualism och motsättningar mellan »moderbolaget» och »dotterbolagen» när det gäller att avväga företagaransvaret.

Fullmäktige i riksbanken säger sig kunna bejaka de intentioner bakom delegationens förslag som formulerats i sådana allmänna önskemål som att skapa förutsättningar för ett ökat inbördes samarbete mellan de olika företagen inom den statliga sektorn, »ökade kontaktytor» mellan företagen osv. Frågan är emellertid enligt fullmäktiges mening hur långt strävanden till »samordning» av företagets verksamhet och ledning måste drivas för att tillgodose dylika önskemål, vilka organisatoriska uttryck sådana strävanden måste få, respektive vid vilken punkt dessa strävanden övergår till att producera verkningar av annat och till äventyrs tvivelaktigare slag än

de avsedda. Fullmäktige kan inte finna det vare sig självklart eller av delegationen övertygande visat att den behövliga samordningen förutsätter att ett helt nytt organ inrättas för att omhänderha samordningsuppgifterna respektive att en del av det arbete med dessa frågor som hittills legat på departementen flyttas ut från dessa. Det förefaller fullmäktige långtifrån självklart att det skulle vara omöjligt eller ens oändamålsenligt att förlägga den för samordningsuppgifterna erforderliga apparaten till de berörda departementen. Det kan enligt fullmäktige inte gärna hävdas att uppgiften ur någon kvantitativ synpunkt skulle vara för stor eller eljest oöverstiglig. Vidare anser fullmäktige att förvaltningsbolagets tillkomst aldrig kan leda till att de berörda statsdepartementen helt kan avvara personal och andra administrativa resurser för frågornas handläggning på departementsplanet och föga troligt att inrättandet av förvaltningsbolaget skulle leda till någon minskning av departementens administrativa apparater. Fullmäktige har inte kunnat tillstyrka att förslagen realiseras i oförändrad form men ser vissa skäl för att successivt bygga upp ett från departementen fristående men både i fråga om omfattning och befogenheter mera begränsat topporgan för den föreliggande arbetsuppgiften.

LKAB framhåller att den statsverksamhet som inte har affärskaraktär berör omkring en halv miljon anställda och har väsentligt större ekonomisk omslutning än de statliga bolagens verksamhet. Mot denna bakgrund finner LKAB uppfattningen att handhavandet av de statliga bolagsfrågorna inte kan lösas inom departementsorganisationens ram diskutabel. Någon utredning härom har inte förebragts. Liknande synpunkter anförs av SR.

Enligt *Stockholms handelskammars* mening bör ett slutligt ställningstagande till delegationens organisationsförslag anstå i avvaktan på den förutskickade analysen av målsättningen för de statliga företagen.

Restaurangbolaget framhåller att i den mån statsmakterna önskar uppställa konkreta mål för de statliga företagens verksamhet borde detta kunna göras med enklare medel än genom att genomföra en helt ny organisation. En väg vore tillskapandet av regelbundna överläggningar mellan statliga företag.

Statstjänarkartellen anser att dess erfarenheter från gångna år ger anledning befara att förslaget som presenterats påverkar de anställdas trygghet och anställningsvillkor i negativ riktning. Enligt kartellens mening föreligger ett behov av samordning och ökad samverkan mellan de statliga företagen men denna samverkan bör kunna uppnås utan ett genomförande av delegationens förslag.

Delegationens förslag att sammanföra de s. k. fiskala bolagen, AB Vin- och spritcentralen, Systembolaget AB, AB Tiptjänst och Svenska Penninglotteriet AB, i samma organisatoriska enhet som övriga företag möter invändningar från flera av remissinstanserna.

Kommerskollegium anför att det för dessa bolag allmänt gäller att de ar-

betar i skydd av statsmonopol och att de i första hand har att fullgöra rent fiskala uppgifter. De alkoholhanterande bolagen skall dessutom tillgodose nykterhetspolitiska intentioner. Delegationen har främst motiverat sitt ställningstagande med det stora värdet av ett samarbete på rent företagsadministrativa områden. Enligt kollegiets mening är de av delegationen anförda skälen inte tillräckligt vägande, varför kollegiet ställer sig avvisande till dess förslag. De fördelar som står att vinna med förslaget bör kunna uppnås även utan organisatorisk samhörighet. För att minska den organisatoriska splittringen på ägarnivå och för att åstadkomma en naturlig samordning bör dock övervägas huruvida inte tipstjänst och penninglotteriet bör överföras till finansdepartementet. Om delegationens förslag likväl skulle genomföras framhåller kollegium vikten av att som hittills inte endast de skatter riksdagen fastställer oavkortade inlevereras till statskassan utan också överskott som uppstår på grund av bolagens legala monopolverksamhet. Skulle överskottsmedlen överlämnas till förvaltningsbolaget kan det enligt kollegiet befaras att de används för att täcka förluster som uppstår inom den egentliga affärsrörelsen, en subventionering som enligt kollegiets mening inte kan godtas. Delegationens förslag avstyrks med i huvudsak samma motiveringar även av *riksrevisionsverket*, *SAF*, *industriförbundet*, *Stockholms handelskammare*, *Skånes handelskammare* och av *handelskammaren för Örebro och Västmanlands län*.

Alkoholpolitiska utredningen framhåller att det för de båda alkoholbolagen, Vin- & spritcentralen och Systembolaget, f. n. gäller en helt annan målsättning än den delegationen uppställer för de statliga företagen. Alkoholbolagen skall enligt rusdrycksförordningen ordna och handha försäljningen av rusdrycker så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt. Förordningen innehåller vidare regler som syftar till att förhindra att bolagen eller deras ägare får något som helst intresse av att stimulera konsumtion av alkohol. Enligt utredningens mening är uppgifterna för förvaltningsbolaget och för de båda alkoholbolagen så olika att det inte kan vara lämpligt att de samordnas på det sätt delegationen föreslår. Utredningen avstyrker därför förslaget om de båda alkoholbolagens överföring till förvaltningsbolaget. Även *AB Vin- & Spritcentralen* och *Systembolaget AB* avstyrker förslaget med samma motiveringar.

Delegationens förslag tillstyrks av *Svenska Penninglotteriet AB* och *AB Tipstjänst*. De förklarar sig ur de synpunkter de har att företräda inte motsätta sig förslagets genomförande. Även *Östergötlands och Södermanlands handelskammare* samt *handelskamrarna i Borås, Göteborg och Karlstad* förklarar sig inte ha något att erinra mot att de fiskala bolagen läggs under industridepartementet under förutsättning att deras särställning bibehålls oförändrad.

Vad gäller det av SJ ägda AB Trafikrestauranger anför *hotell- och restauranganställdas förbund* att detta bolag tidigare haft som huvudsaklig

uppgift att vara ett serviceföretag till SJ. Men bolaget har under senare år gått utanför dessa gränser och bedriver en effektiv försäljning på flera områden inom näringen i konkurrens med såväl andra statliga som privata företag. Förbundet framhåller det därför som önskvärt att bolaget endera uppgår i Sveriges Centrala Restaurang AB eller kommer att sortera direkt under industridepartementet. *Skånes handelskammare* framför samma förslag och *kommerskollegium* framhåller att det för bl. a. AB Trafikrestauranger och Telefabrikation AB knappast kan anföras trafikpolitiska överväganden som skäl för att även i framtiden låta dessa företag sortera under kommunikationsdepartementet.

Några bolag gör särskilda påpekanden rörande sina egna relationer till ett statligt förvaltningsbolag.

Svenska Utvecklings AB anför att dess uppgift är att utveckla, tillverka och marknadsföra nya produkter, metoder och system, särskilt sådana som tillgodoser angelägna samhällsbehov eller främjar verksamheten inom den statliga sektorn. Därutöver skall bolaget ägna sig åt utveckling och exploatering av innovationer som gjorts i privata företag och av enskilda personer. Hittillsvarande erfarenheter av verksamheten är att bolaget i betydande utsträckning samarbetat med enskilda företag. Bolaget anser därför skäl kunna åberopas för att bolaget, i likhet med kreditinstitutet, bör sortera direkt under Kungl. Maj:t och inte under ett statligt förvaltningsbolag. Om statsmakterna emellertid stannar för det sistnämnda alternativet förutsätter bolaget att sådana åtgärder vidtas som underlättar dess verksamhet inom den enskilda sektorn.

AB ASEA-ATOM framhåller att bolaget skall, enligt konsortialavtal mellan staten och ASEA, intas i ASEA:s koncernbalans, vilket gör att bolaget inte kan betraktas som ett dotterbolag till det föreslagna statliga förvaltningsbolaget. Avtalet utesluter och försvårar i ett flertal hänseenden tillämpningen på bolaget av delegationens förslag.

Restaurangbolaget anser att inlemmande i en statlig koncern skulle för bolagets del bli belastande för dess marknadssituation och för samarbetet med förelag utanför den statliga koncernen, varvid samordningen mellan restaurangbolagen och systembolaget skulle framstå som särskilt olycklig. Bolaget föreslår att det överförs till industridepartementet utan att inlemmas i ett eventuellt förvaltningsbolag.

Frågan om att överföra Sveriges Kreditbank till industridepartementet utan att dock inordna banken under förvaltningsbolaget har fått ett blandat mottagande av de remissinstanser som yttrat sig härom.

Kreditbanken som anser det naturligt med ett nära samarbete mellan banken och övriga statliga företag tillstyrker förslaget.

Kommerskollegium godtar — om än med tveksamhet — att kreditbanken överförs till industridepartementet.

Skånes handelskammare anser att kreditbanken bör lyda under industridepartementet och framhåller särskilt det olämpliga i att den av staten ägda affärsbanken som drivs i direkt konkurrens med övriga banker, sorterar under finansdepartementet mot bakgrund av detta departements speciella ansvar för den ekonomiska politiken.

En klart negativ inställning till kreditbankens överflyttning intar *fullmäktige i riksbanken*. Oktrojfrågor, lagstiftning och kontroll som berör bankväsendet sorterar i dag under finansdepartementet, liksom bankinspektionen. Att förlägga själva förvaltningen av det statliga ägarintresset i kreditbanken till ett annat departement förefaller fullmäktige redan av den anledningen föga motiverat. För fullmäktige ter det sig av principiella skäl än mindre tilltalande att banken ens i den föreslagna formen förvaltningsmässigt samordnas med den grupp av företag till vilken banken redan i dag genom utfärdade föreskrifter har speciella kundrelationer. Slutligen ifrågasätter fullmäktige om det med hänsyn till bankens intresse av att kunna verka på marknaden utanför de statliga företagen är ändamålsenligt att genomföra denna speciella anknytning till dessa. Från liknande synpunkter framstår det för *SR* som uppenbart att en statlig affärsbank skall ha en intim knytning till finansdepartementet.

Även *Stockholms handelskammare* ifrågasätter kreditbankens överflyttning till industridepartementet och anser att en bättre ansvarsfördelning uppnås om den kreditgivande institutionen sorterar under ett annat departement än de kreditmottagande företagen. Samma attityd intar *Östergötlands och Södermanlands handelskammare* som finner starka skäl i stället tala inte bara för att kreditbanken bör kvarstå under finansdepartementet utan även för att Sveriges investeringsbank och Svensk exportkredit återförs till detta departement.

Vad delegationen anfört om förvaltningsbolagets plikt att avge offerter till ägaren på åtgärder för att infria speciella krav i fråga om sysselsättning, försvarsberedskap o. dyl. har fått ett positivt mottagande hos remissinstanserna.

Poststyrelsen ansluter sig helt till vad som anförts om nödvändigheten av att ett statligt företag i särskild ordning ersätts för förluster på grund av att inte lönsamma aktiviteter uppehålls av andra motiv än företagsekonomiska. Liknande synpunkter avseende särredovisning av sådana speciella kostnader anförs av *försvarets fabriksverk*, *SACO*, *Sveriges arbetsledareförbund (SALF)*, *Tobaksbolaget* och *NJA*.

TCO framhåller att en tillfredsställande särredovisning troligen inte är möjlig att genomföra, men detta hindrar inte att en analys bör göras med försök till uppskattning av de merkostnader som tillgodoseende av beredskapsmål, lokaliseringspolitiska hänsyn eller andra liknande syften kan för-

anleda. Även *Assi* berör svårigheterna att ange hur principen om särredovisning i praktiken skall tillämpas, vilket blir alldeles särskilt svårt då speciella uppgifter pålagts företaget för lång tid sedan.

Kommerskollegium förutsätter, med hänsyn till den från samhällsekonomiska synpunkter stora betydelsen av konkurrensneutralitet, att även privata och kooperativa företag skall få lämna anbud på uppdrag med »allmännyttig» prägel. De statliga företagen bör i första hand utnyttja de stödformer av exempelvis lokaliseringpolitisk art som står enskilda företag till buds. Liknande påpekanden görs av *Skånes handelskammare*.

Näringsfrihetsrådet finner det angeläget att de speciella åtgärder som blir erforderliga eller möjliga med hänsyn till särskilda uppgifter för vissa statliga företag utformas så att konkurrensen med enskilda företag inte snedvrids.

Metallindustriarbetareförbundet utgår ifrån att delegationen vid utformningen av målsättningen för de statliga företagen uppställer kriterier för företagens beslut på olika områden, exempelvis vad avser lokaliseringspolitik och personalpolitik.

En närmast negativ inställning till frågan kan utläsas av *SAF:s* och *industriförbundets* remissvar. Vad det angivna »offertförfarandet» innebär och hur det närmare skall utformas borde enligt de båda organisationernas uppfattning redovisas innan en ny organisation av statsföretagen genomförs. Vidare anför de att de extraordinära kostnaderna för vissa hithörande företag knappast kan särredovisas på objektiva grunder.

Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län som delar uppfattningen om att förvaltningsbolaget skall ha en positiv inställning till att lösa sysselsättnings- och beredskapsfrågor anser det olämpligt att ägaren skall kunna främja sådan verksamhet genom direkta penningtillskott. Sådana bidrag bör liksom nu slussas genom ett enda organ, arbetsmarknadsstyrelsen, som mera rättvist kan fördela tillgängliga resurser mellan den allmänna och privata sektorn.

Förvaltningsbolagets organisation

Delegationens rekommendation att till styrelseordförande i förvaltningsbolaget skall utses ett konsultativt statsråd tillstyrks av *försvarets fabriksverk*, *kommerskollegium*, *Skånes handelskammare*, *SR* och *TCO*.

Rekommendationen förklaras inte föranleda någon erinran av *SAF*, *industriförbundet*, *Svenska Tobaks AB* och *Svenska Penninglotteriet AB*, medan *AB Atomenergi* förklarar sig tveksamt till förslaget som anses kunna innebära en oklar ansvarsfördelning mellan detta statsråd samt chefen för industridepartementet. Tveksamt är också *Svenska metallindustriarbetareförbundet*.

Bland de negativt inställda i frågan märks *fullmäktige i riksgäldskontoret* som anser att styrelsens ordförande inte kan ges ett politiskt ansvar; detta måste ligga på regeringsnivå. En negativ inställning till förslaget har också *Stockholms handelskammare, LKAB* och *Svenska Reproduktions AB (SRA)*.

Organisationen i övrigt av förvaltningsbolaget samt dess arbetsuppgifter är de frågor som tilldrar sig det mest omfattande intresset i remissvaren.

Flera av remissinstanserna anser att organisationen är för stort tilltagen. Till dem hör *försvarets fabriksverk, vattenfallsverket, domänverket, kommerskollegium, fullmäktige i riksbanken, SAF, industriförbundet, Stockholms handelskammare, LKAB, Assi, NJA, SRA* och *Uddevallavarvet AB*. Sålunda anför *fabriksverket* att förvaltningsbolaget ju enbart skall förvalta ägaransvaret och den del av företagaransvaret som omfattar samordning och därför inte skall delta i företagets löpande skötsel. En tung och byråkratisk organisation bör således lätt kunna undvikas.

Vattenfallsverket uttrycker farhågor för att, med den utformning och de dimensioner som getts åt förvaltningsbolaget, förslaget kan få konsekvenser i annan riktning än vad delegationen avsett. Sålunda anser verket riskföreligga att den nya beslutsnivån i företagsfrågor beskär de individuella företagens ansvar och handlingsfrihet, försinkar beslutsfattandet och leder till konflikter mellan holdingbolag och de individuella företagen och därmed får negativa verkningar på effektiviteten inom den statliga företagssektorn. Verket förordar därför att organisationen uppbyggs utifrån en lägre ambitionsnivå när det gäller dess uppgifter och dimensioner. I princip likartade argument anförs av *fullmäktige i riksbanken, SAF, industriförbundet, LKAB, Assi* och *Uddevallavarvet AB*.

Flera av remissinstanserna finner den föreslagna organisationen av förvaltningsbolaget i stort sett riktig. Bland dessa märks *Svenska Tobaks AB* och *Karlskronavarvet AB*. Även vad *KF, Skånes handelskammare* och *Svenska Penninglotteriet AB* anför kan tolkas som ett positivt ställningstagande i frågan.

Svenska Utvecklings AB anför vissa synpunkter i fråga om sina egna relationer till förvaltningsbolaget och framhåller att utvecklingsbolagets verksamhet kan komma att beröra betydande delar av förvaltningsbolagets ansvarsområde, varför det är angeläget med nära kontakt mellan de båda bolagens ledningar. Det förefaller därför lämpligt att en företrädare för utvecklingsbolagets ledning ingår i förvaltningsbolagets styrelse eller i förvaltningsbolagets i sådant fall utökade direktion.

Beträffande delegationens förslag i fråga om inrättande av en direktion och dess arbetsuppgifter råder delade meningar. En i huvudsak positiv inställning till förslaget anförs av *försvarets fabriksverk, kommerskollegium, KF, Skånes handelskammare, SR, TCO* och *Svenska Tobaks AB*.

Sålunda anför *kommerskollegium* att förslaget synes ändamålsenligt och torde tillgodose kravet på största möjliga handlingsfrihet för de enskilda bolagen.

KF konstaterar att uppgifterna och befogenheterna för de direktionsledamöter som skall svara för samordningen av var sin företagsgrupp är mycket vagt skisserade. *KF* förordar att förvaltningsbolagets styrelse får befogenhet att efter hand och med hänsyn till föreliggande erfarenheter och behov fastställa antalet ledamöter i direktionen och deras arbetsuppgifter i stort.

Några remissinstanser har en mera tveksam inställning till delegationens förslag rörande direktionen. Enligt *vattenfallsverkets* mening bör man inte i direktiv binda sig för någon definitiv ståndpunkt i fråga om vilken roll förvaltningsbolagets direktionsmedlemmar bör ha gentemot de enskilda företagen. Även *NJA* föreslår att man väntar med gruppindelningen.

Kalmar Verkstads AB anser att man antingen bör betrakta dotterbolagen som operativa avdelningar och ge förvaltningsbolaget kraftigt utökade resurser för central planering, samordning och utveckling eller också tillskapa ett politiskt och ett företagsekonomiskt styrorgan. Det sistnämnda skulle inskränka sin funktion till att ange finansiella ramar och preciserade avkastningskrav. Bolaget anser att det senare alternativet är det enda realistiska med hänsyn till den heterogena sammansättningen av de blivande dotterföretagen. Samordningen bör kunna ske genom att det företagsekonomiska styrorganet till sig knyter en stab av styrelseledamöter som var och en placeras i flera dotterbolagsstyrelser.

En klart negativ inställning till förslaget har *Stockholms handelskammare*, *LKAB* och *Assi*.

Assi framhåller att delegationens uttalande om största möjliga handlingsfrihet för bolagen inom de ramar som fastställs av förvaltningsbolaget synes föga förenligt med den av delegationen skisserade organisatoriska uppbyggnaden av förvaltningsbolaget med direktion, gruppleddning och stabsorgan. Som exempel på problem som här kan uppstå nämner *Assi* risk för omständlig beslutsprocess, osäkerhet i beslutsfattandet, bolagens styrelser kan tendera att bli proformaorgan m. m.

Delegationens förslag att inrätta vissa stabsorgan med uppgift att vara serviceorgan till förvaltningsbolagets ledning samt till företagen i gruppen får ett i huvudsak negativt eller tveksamt mottagande av remissinstanserna.

Luftfartsverket rekommenderar att stor vikt fästs vid en definition av begreppet serviceorgan för att ingen oklarhet skall uppkomma vid företagens arbete inom de egna funktionerna för personal, ekonomi och finans, marknadsföring och juridik.

Vattenfallsverket understryker kraftigt att handlingsfriheten för företagen ej bör begränsas. Verket ställer sig därför kritiskt mot den tänkta uppbyggnaden och dimensioneringen av stabsorgan inom förvaltningsbolaget.

I fråga om juridik och marknadsföring anser verket att en kartläggning skall ske av befintlig expertis inom de individuella företagen, varefter ett företag inom varje branschgrupp ges uppgiften att tillhandahålla konsult-hjälp till övriga företag med debitering av kostnaderna. Även SACO anser att befintlig expertis inom företagen i första hand skall utnyttjas.

I fråga om marknadsföring finner *försvarets fabriksverk* det mera funktionellt att vid behov anlita ett företag eller institution som behärskar den för tillfället aktuella marknaden. Liknande inställning har *NJA*.

LKAB finner tankegången att förvaltningsbolagets tjänstemän skulle fungera som konsulter till underställda företag vara olycklig ur synpunkten av en klar ansvarsfördelning. I fråga om enhetliga rutiner finner bolaget det naturligt att sådana skapas för rapportering från dotterbolagen till moderbolaget, men framhåller att enhetliga rutiner för kalkylering, redovisning, budgetering och planering vore direkt skadliga. Också *Karlskronavarvet AB* framhåller att enhetliga rutiner för kalkylering och kostnadsredovisning inte kan skapas.

Vad gäller personalfunktionen uttalar *försvarets fabriksverk* önskvärdheten av att det inom förvaltningsbolagets ram skapas smidiga former för förhandlingar med de fackliga personalorganisationerna.

Statens avtalsverk framhåller att förhandlingsordningen i avtalssammanhang för de statliga bolagen f. n. inte är enhetlig. Några företag är delägare i SAF medan avtalsverket biträder huvuddelen av bolagen vid deras förhandlingar med resp. motparter. Denna splittring finner verket otillfredsställande och medföra uppenbara svårigheter att fastställa en samordnad personalpolitisk inriktning. Verket anser det önskvärt att man i samband med behandlingen av delegationens förslag tar principiell ståndpunkt i denna fråga. I detta sammanhang framhåller *Svenska metallindustriarbetareförbundet* att de statliga företagens roll som kollektiv avtalspartner gentemot resp. fackförbund snarast bör klarläggas och en översyn göras av förhandlingsresurserna.

TCO understryker kraftigt att personalfunktionen i förvaltningsbolaget inte får utgöra ett i förhållande till de i gruppen ingående företagen överordnat arbetsgivarorgan. Liknande uppfattningar kan utläsas ur yttranden av *SR*, *LKAB* och *NJA*.

Restaurangbolaget föreslår att stabsorganens konsulttjänster utförs av ett särskilt för ändamålet bildat konsultbolag. *SR* anser att det från ekonomiska och flera andra synpunkter vore stora fördelar att vinna om statskontorets översyn av den statliga personaladministrationen utsträcktes att omfatta även de statliga bolagen.

Företagsdelegationens förslag att till direktionens förfogande ställa ett antal projektgrupper med uppgift att undersöka nya produkt- och affärsidéer tas upp i några av remissvaren. *Industrietablettingsdelegationen*

framhåller med utgångspunkt från sina egna erfarenheter att en verksamhet av här avsedd typ kräver betydande resurser. Delegationen finner det angeläget att det i samband med förvaltningsbolagets tillkomst skapas såväl klara och snabba former för beslutsfattande i förevarande frågor som en effektiv organisation för projektutredningar. Delegationen ifrågasätter emellertid om den föreslagna organisationen med projektgrupper på ett ändamålsenligt sätt tillmötesgår kraven på klar ansvarsfördelning, snabbt beslutsfattande och effektiv organisation. Delegationen förordar därför att huvuddelen av den verksamhet som nu bedrivs av delegationen förs över till en självständig juridisk person i form av ett av förvaltningsbolaget helägt dotterbolag. Detta kan ske genom förvärv av utvecklingsbolagets dotterbolag Svenska Industrietablerings AB (SVETAB). Detta bolag bör få till uppgift att med krav på företagsekonomisk lönsamhet genom tillskjutande av eget kapital verka för etablerandet av nya eller expansion av befintliga helt eller delvis statsägda bolag.

Svenska Utvecklings AB finner att projektgruppernas arbetsuppgifter nära anknyter till bolagets verksamhet och anser att det i många fall kan vara lämpligt att sådana undersökningsuppgifter anförtros bolaget som redan har en fast organisation härför. Bolaget hänvisar också till industrietableringsdelegationens verksamhet och till bildandet av SVETAB.

Vattenfallsverket framhåller att innovationsarbetet och vidareutvecklingen av det statliga företagandet inom energiområdet naturligt bör ligga på vattenfallsverket. För ett understrykande härav bör lämpligen, i samband med ställningstagande till företagsdelegationens förslag, verkets målsättning vidgas till att avse verksamhet inom hela energiområdet. I övrigt pekar verket, i likhet med *SACO*, på det nära sambandet mellan de uppgifter som är tänkta för projektgrupperna och utvecklingsbolagets verksamhet.

Enligt *AB Atomenergis* uppfattning finns det åtskilliga företag inom den statliga sektorn — däribland atombolaget — som är väl lämpade att utföra de föreslagna projektgruppernas arbetsuppgifter. Innan närmare erfarenheter vunnits bör förvaltningsbolaget i första hand utnyttja projektresurser inom olika statliga företag.

Affärsverksdelegation

Flera remissinstanser är ense med företagsdelegationen om behovet av en särskild affärsverksdelegation eller framhåller att de inte har någon erinran mot bildandet av en sådan. Bland dem kan nämnas *telestyrelsen*, *luftfartsverket*, *försvarets fabriksverk*, *kommerskollegium*, *LO*, *SAF*, *industrieförbundet*, *SACO*, *TCO*, *Stockholms handelskammare*, *Skånes handelskammare* samt *Östergötlands och Södermanlands handelskammare*.

Telestyrelsen bedömer det emellertid som synnerligen angeläget att den

föreslagna ordningen inte ges en sådan utformning att den verkar fördröjande på beslut i ärenden som rör televerkets verksamhet, exempelvis i fråga om investeringsanslag.

SAF och *industriförbundet* erinrar om att bl.a. industriförbundet i början av året tillstyrkte förslaget om omvandling av vattenfallsverket till aktiebolag och anser det önskvärt att frågan om affärsverkens organisatoriska form snarast tas upp till prövning.

I några av remissvaren anläggs vissa synpunkter på frågan utan något uttalat ställningstagande till bildandet av en affärsverksdelegation.

Statskontoret erinrar om att kontoret tidigare redovisat sin uppfattning om de tre aktuella affärsverkens företagsform. Företagsdelegationens nu presenterade förslag ger möjligheter till en informell samordning. En ombildning av dessa affärsverk till statliga bolag skulle emellertid ge väsentligt ökade samordningsmöjligheter. Delegationens förslag ger enligt statskontorets mening ytterligare stöd för uppfattningen att frågan om ombildning till statliga bolag nu bör prövas.

Vattenfallsverket finner det svårt att ur de mycket allmänna principiella uttalandena i betänkandet bilda sig en uppfattning om hur affärsverksdelegationen kommer att fungera mera konkret. Verket finner det beklagligt att dess framställning om ombildning till bolag inte i förevarande till synes naturliga sammanhang kommit upp till behandling eller ens berörts. Verket befarar att den föreslagna ordningen inte kommer att fungera lika väl med verkets nuvarande företagsform. Det förefaller finnas uppenbara risker att den av företagsdelegationen eftersträfvade förenklingen av beslutsprocessen ej blir en realitet för affärsverkens del, utan att i stället berednings- och beslutsproceduren blir mera komplicerad. Vattenfallsverket anser att om ett statsråd blir ordförande i förvaltningsbolaget/delegationen bör det förutsättas att delegationens handläggning av affärsverkens petita m. m. helt ersätter fackdepartementens granskning. Om en annan lösning av ordförande-frågan väljs bör granskningen ligga kvar på fackdepartementen utan reguljär medverkan från delegationen. Även *Svenska byggnadsarbetareförbundet* anser att det från många synpunkter sett var bäst om vattenfallsverket omorganiserades till ett statligt aktiebolag som inordnades under det föreslagna förvaltningsbolaget. Förbundet anser också att byggnadsstyrelsens byggande verksamhet borde ombildas till aktiebolag, i enlighet med förslag av byggnadsstyrelsen, varvid också detta bolag skulle ingå i förvaltningsbolaget.

AB Atomenergi framhåller att ett samordningsbehov också föreligger med sådana statliga myndigheter som försvarets forskningsanstalt, flygtekniska försöksanstalten och statens provningsanstalt.

Domänverket framhåller att affärsverken ansvarar för tillskjutna medel i form av ett avkastningskrav eller andra inte lönsamhetsbetonade förpliktelser direkt inför Kungl. Maj:t. Verket förutsätter att detta avkastnings-

ansvar kommer att rikta sig direkt till industridepartementet. Verket understryker det angelägna i att tillkomsten av affärsverksdelegationen inte kommer att medföra onödig tidsutdräkt eller annan olägenhet beträffande ärenden som av affärsverken underställs Kungl. Maj:t för avgörande.

Några remissinstanser är direkt negativa till bildandet av en affärsverksdelegation. Enligt *SJ:s* mening kan den samordning mellan företagen inom kommunikationsdepartementets ansvarsområde som ej sker direkt mellan företagen även i fortsättningen göras inom detta departement. Behovet av övergripande samordning mellan företagen inom »kommunikations- och transportgruppen» och industridepartementets företag bör kunna etableras genom kontakter mellan de två departementen. Även ett informationsutbyte mellan kommunikationsdepartementets och industridepartementets sektorer bör enligt *SJ* kunna åstadkommas genom normala departementskontakter. En önskvärd samordning dels mellan de tre aktuella affärsverken inbördes, dels mellan dessa och aktiebolagen — alla inom industridepartementets ansvarsområde — anser *SJ* kunna åstadkomma inom departementet, alltså utan att en affärsverksdelegation bildas.

Enligt *poststyrelsens* mening bör man i stället för att tillskapa ett förvaltningsbolag/affärsverksdelegation — i varje fall i en första etapp — välja att förstärka de personella resurserna på departementsplanet.

SR ifrågasätter om det är helt rationellt att för de under industridepartementet sorterande statliga företagen ha två samordningsorgan. Mest ändamålsenligt vore enligt *SR:s* mening om samtliga dessa företag kunde inordnas i förvaltningsbolaget. *SR* står därför inte helt främmande för att vattenfallsverket, domänverket och försvarets fabriksverk ombildas till aktiebolag.

SALF finner det mindre lämpligt att inrätta en särskild affärsverksdelegation. Enligt förbundets uppfattning talar starka skäl för att man ombildar de konkurrensutsatta försvarets fabriksverk, domänverket, vattenfallsverket och även *SJ* till aktiebolag.

Information till riksdag och allmänhet

I fråga om den externa informationen har den av företagsdelegationen anförda uppfattningen att den statliga företagsgruppen har skyldighet att på ett föredömligt sätt, öppet och lättillgängligt, informera om sin verksamhet och resultatet av denna fått ett helt positivt mottagande vid remissbehandlingen. Remissinstanserna finner en sådan utförlig information angelägen och välmotiverad.

Delegationens förslag om inrättande av ett nytt statligt revisionsorgan i syfte att ge riksdagen vidgad information om den statliga företagssektorn har däremot mottagits kritiskt. Endast några av remissinstanserna har uttalat sig positivt om förslaget. Sålunda anser sig *fullmäktige i*

riksgäldskontoret i princip kunna ansluta sig till det föreliggande förslaget men har inte funnit sig böra ta ställning till själva organisationsformen för det tilltänkta revisionsorganet. Om detta skulle få formen av ett aktiebolag utgår fullmäktige från att förvaltningen av aktierna i bolaget som enligt förslaget skulle ankomma på riksgäldskontoret även skulle innefatta uppdrag för fullmäktige att företräda staten-aktieägaren på bolagsstämman.

LO anser att det föreslagna revisionsorganet bör kunna fylla uppgiften att ge riksdagens ledamöter en god och samlad information om situationen inom den statliga företagsgruppen. LO tillstyrker därför utredningens förslag om revisionsverksamheten.

Liknande synpunkter anförs av SACO, TCO och handelskamrarna i Borås, Göteborg och Karlstad. SACO anser att enbart auktoriserade revisorer bör föreslås och ett formellt krav härpå också bör uppställas. TCO framhåller betydelsen av att revisorerna följer företagen under verksamhetsårets lopp och att de står till företagsledningarnas förfogande för konsultation i frågor av stor ekonomisk betydelse.

Några av remissinstanserna har anlagt synpunkter på revisionsfrågan utan att ange något ställningstagande till det föreslagna bildandet av ett revisionsorgan. Riksrevisionsverket (RRV) har utförligt behandlat den föreslagna revisionsmetodikerna och anför i huvudsak följande. Revisionen av de statliga bolagen bör kunna fungera enligt angiven modell, genom att de av bolagsstämman och revisionsbolaget utsedda revisorerna genomför revisionen på sedvanligt sätt. Den föreslagna konstruktionen för informationslämnandet kan, på grund av bestämmelser i aktiebolagslagen om revisors tystnadsplikt, inte utan vidare genomföras. Informationssystemet kan möjliggöras genom att i bolagsordningarna för de statliga bolagen införa bestämmelser om att revisorerna har rättighet/skyldighet att informera revisionsorganet i olika frågor. Sådana ändringar i bolagsordningarna är inget problem i de bolag där staten är ensam aktieägare, men kan hindras av en mycket liten minoritet i bolag med statligt delägarskap. I fråga om revisionen av de tre affärsverken domänverket, försvarets fabriksverk och statens vattenfallsverk erinrar RRV om de år 1967 beslutade nya arbetsformerna för den statliga revisionen. För affärsverken utföres f. n. den externa revisionen av riksdagens revisorer och av RRV. Verket håller för sannolikt att den revision verket genomför till stora delar ger sådana informationer som är av värde även för revisionsorganet. Verket bör även kunna beakta framförda speciella önskemål om dessa rationellt går att förena med verkets revision. Verket har med denna bakgrund ingen erinran mot delegationens samordningstanke.

Eftersom det förutsätts att de av revisionsorganet utsedda revisorerna i första hand skall vara auktoriserade revisorer som skall avlönas av revisionsorganet, fäster näringsfrihetsombudsmannen (NO) uppmärksamheten på att auktoriserad revisor, enligt av handelskamrarna tillämpade regler

och praxis, inte får ingå i styrelsen för eller vara anställd i revisionsbolag om inte samtliga styrelseledamöter och suppleanter, verkställande direktör och vice verkställande direktör, firmatecknare samt aktieägare är auktoriserade revisorer.

Restaurangbolaget framhåller att, om det föreslagna revisionsorganet inrättas, det knappast föreligger skäl att för bolagets del bibehålla den nuvarande ordningen som innebär att bolagets verksamhet granskas av revisorer utsedda av riksgäldsfullmäktige. *Svenska Tobaks AB*, vars revisorer utses på samma sätt, anser denna ordning ha fungerat bra och finner ingen anledning att för bolagets del påyrka någon förändring.

Vattenfallsverket, *domänverket* och *Stockholms handelskammare* anser frågan om hur revisionsarbetet skall bedrivas böra ytterligare utredas. I fråga om den information som revisorerna avses lämna revisionsorganet om förhållandena i de bolag som revideras framhåller handelskammaren att det rimligen bör vara förvaltningsbolagets styrelse som lämnar riksdagens organ erforderlig information vid sidan av årsredovisningarna. Liknande synpunkter anförs från *Assi:s* sida.

En klart negativ inställning till förslaget att inrätta det föreslagna revisionsorganet intas av flera remissinstanser. *Poststyrelsen* finner detta organ vara en i flera avseenden märklig konstruktion och finner det uteslutet att förslaget genomförs.

Kommerskollegium finner, mot bakgrund av de nya former för information som övervägts, förslaget att ge riksdagen rätt att medverka vid revisionen av förvaltningsbolaget och underställda bolag vara riktigt. Kollegiet anser dock liksom *Skånes handelskammare*, att något behov av ett särskilt revisionsorgan inte föreligger utan riksdagen bör utse de revisorer som skall bevaka riksdagens intresse av fullgod insyn. *SRA* anför liknande synpunkter.

LKAB, *SAF* och *industriförbundet*, som starkt ifrågasätter om den föreslagna revisionen ger riksdagen tillräckliga möjligheter till en effektiv insyn, anser att vederbörande riksdagsutskott bör kalla företrädare för olika statliga bolag för att erhålla information om verksamheten.

SR anser det vara mera rationellt att lägga här aktuell revisionsverksamhet under ett utbyggt riksrevisionsverk. Riksdagen skulle härigenom erhålla lika stor insyn i de statliga bolagen som den nu har i de statliga verken och myndigheterna. Liknande synpunkter anförs av *Östergötlands och Södermanlands handelskammare* som ifrågasätter om man inte beträffande den statliga interna revisionen borde kunna inrätta ett nytt revisionsorgan som omfattade hela den statliga sektorn.

Genomförande av förslaget

Flera remissinstanser har berört delegationens förslag om ö v e r f ö r a n d e av aktierna i de statliga bolagen till förvaltningsbolaget och om värderingen av aktierna.

Assi och *LKAB* anser det inte nödvändigt att äganderätten till aktierna överförs till förvaltningsbolaget. Enligt bolagen bör avtal kunna träffas mellan staten och förvaltningsbolaget som innebär att detta övertar ägaransvaret i vissa bolag. *LKAB* anser att förvaltningsbolaget bör kunna äga aktierna i nytillkommande företag och att överföringar av aktier bör ske i de fall detta befinnes lämpligt.

I fråga om värderingen av bolagens aktier instämmer *statskontoret* i delegationens uppfattning att värderingen bör ske så att en rimlig avkastning uppnås. Stor vikt bör därvid läggas vid värderingen av aktierna i bolag med dåligt ekonomiskt resultat. Eftersom substansvärdering eller avkastningsvärdering inte är användbara för dessa bolag bör i stället en värdering av aktierna ske med utgångspunkt från bolagets tillgångar till återanskaffningsvärde. Enligt statskontorets mening torde denna värdering bäst återspegla den uppoffring man gör genom att upprätthålla driften trots ett dåligt företagsekonomiskt resultat.

Fullmäktige i riksbanken finner det angeläget påpeka att delegationen med alltför lätt hand förbigått de problem, främst värderings- och förräntningsproblem, som den ifrågavarande äganderättsöverlåtelsen medför. *Assi* anför liknande synpunkter och ifrågasätter om man beträffande vissa av de aktuella bolagen kan göra någon meningsfull värdering innan man gjort en analys av deras problem.

SAF och *industriförbundet* ansluter sig till delegationens uppfattning att värderingen skall grunda sig på såväl en avkastningsvärdering som en substansvärdering med tonvikten lagd på den förstnämnda. Organisationerna framhåller att en mera exakt uppskattning av företagens värden självfallet är mycket svår att få till stånd men påyrkar att den föreslagna preliminära värderingen görs med bistånd av kvalificerad opartisk expertis.

LKAB pekar på de förlustrisker som kan föreligga för förvaltningsbolaget med hänsyn till dess medverkan vid dotterbolagens expansion och i samband med igångsättande av företag som på grund av pålagda speciella uppgifter inte kan väntas bli bäriga. *LKAB* finner det svårt att ur betänkan det utläsa hur finansieringsfrågorna skall lösas i dessa fall. *LKAB* anför vidare att dotterbolagens totala nettovinster skulle åtgå endast för förvaltningsbolagets utdelning. *LKAB* finner det därför oundgängligen nödvändigt att frågan om förvaltningsbolagets finansiering upptas till mera ingående behandling än den ägnats i delegationens förslag och att lösningar söks som inte försätter förvaltningsbolaget och dess dotterbolag i ett prekärt finansiellt

läge. För LKAB är denna fråga av utomordentlig vikt inte minst med hänsyn till att LKAB:s verksamhet och därav beroende verksamheter i Norrbotten är denna landsändas ekonomiska ryggrad.

Departementschefen

Inledning

Behovet av en aktiv och samordnad näringspolitik har intagit en framskjuten plats i den politiska diskussionen och den aktuella reformverksamheten under de senaste åren. Detta är en naturlig följd av de förändringar som skett i förutsättningarna för den industriella utvecklingen och de allt större krav som medborgarna ställer på samhället.

Efterkrigstiden har inneburit en period av snabb och stabil ekonomisk utveckling utan tidigare motstycke vare sig i vårt land eller i Västeuropa som helhet. En snabbare teknisk utveckling och en effektivare internationell arbetsfördelning genom en friare världshandel och ett effektivare internationellt betalningssystem har för näringslivet medfört större potentiella möjligheter till betydande produktivitetsvinster och tillgång till nya marknader men samtidigt också en hårdare konkurrens och krav på snabbare omställningar. Härtill kommer den i förhållande till tidigare perioder ökade tonvikt som lagts på de ekonomisk-politiska målsättningarna full sysselsättning och ekonomisk tillväxt samt att regeringarna skaffat sig avsevärt vidgade möjligheter att styra den ekonomiska utvecklingen, inte minst genom en starkt ökad offentlig sektor.

Den snabba ekonomiska utvecklingen har inneburit och förutsatt en betydande strukturell omvandling av näringslivet. Tillväxten har varit ojämnt fördelad mellan regioner, branscher och företag. Den starka efterfrågan i förening med det relativt höga vinstläget under 1950-talet och början av 1960-talet gjorde det emellertid möjligt för många av de företag som inte följt med i utvecklingen att ändå fortsätta sin verksamhet. Inom sådana områden som jord- och skogsbruket samt textil- och beklädnadsindustrin skedde dock betydande nedläggningar. Den ekonomiska avmattningen 1966—67 har sedan på ett påtagligt sätt visat att inte obetydliga strukturella svagheter finns på flera håll inom vårt näringsliv. Under de senaste åren har detta kommit till uttryck i en stark ökning av antalet driftsnedläggelser.

Här antydda förhållanden understryker vikten av att näringslivet snabbt anpassar sig till förändringar i marknadsförutsättningar, produktionsmetoder och andra konkurrensbetingelser. Endast härigenom kan man vinna ökad motståndskraft under perioder av avmattning i den internationella efterfrågan. Även under tider av hög efterfrågan och knappa resurser är en god anpassning angelägen eftersom den innebär ett effektivare utnyttjande

av knappa resurser och därigenom ett bättre totalresultat, samtidigt som möjligheten att genomföra omställningar med bibehållen sysselsättningstrygghet för de anställda då är väsentligt större än under avmattningsperioder.

Allt fler mål har ställts upp för samhällets handlande på det ekonomiska området. Under första delen av detta sekel var prisstabilitet det dominerande målet. För arbetarrörelsen var det naturligt att redan tidigt även hävda kravet på full sysselsättning — ett mål som ytterligare underströks av erfarenheterna under första delen av 30-talet.

Under efterkrigstiden har kravet på en hög ekonomisk tillväxttakt kommit i förgrunden. Anspråken på en längre gående ekonomisk jämlikhet har under senare tid vunnit allt större aktualitet. Samtidigt med att målen blivit fler har även kraven på vart och ett av dem ökat. Det kan räcka med att som exempel ta begreppet full sysselsättning som i dag inkluderar väsentligt större grupper medborgare och som avser en betydligt högre sysselsättningsnivå än tidigare.

Den konflikt som uppkommer mellan kraven på snabba anpassningsåtgärder och de allt högre ambitionerna i fråga om medborgarnas trygghet, välfärd och jämlikhet kan lösas endast genom att samhället skaffar sig fler och effektivare instrument för en aktiv politik. Uppbyggnaden av den nya näringspolitiken är ett viktigt led i detta. Eftersom de problem man ställs inför vid en högre ambitionsnivå blir alltmer olikartade och komplicerade är det inte tillräckligt med enbart generellt verkande medel i den ekonomiska politiken. Selektiva medel med en hög grad av flexibilitet måste tillmätas allt större betydelse.

Näringspolitikens främsta uppgift är sålunda att skapa förutsättningar för full sysselsättning och snabb ekonomisk tillväxt genom att främja näringslivets strukturella omvandling och anpassning i former som tillgodoser individens krav på trygghet och som medverkar till ökad utjämning av inkomster, förmögenheter och inflytande. Detta måste ske med användande av en rad olika åtgärder inom ramen för en samordnad näringspolitik.

Denna politik går fram efter olika huvudlinjer. En av dessa syftar till att bygga ut den näringspolitiska planeringen, en annan till att förbättra förutsättningarna för företagens kapitalförsörjning och en tredje till att främja teknisk forskning och industriell utveckling. Ett fjärde element i näringspolitiken är en förstärkning av den statliga företagsamheten.

De statliga företagen utgör en icke obetydlig del av näringslivet. Staten äger direkt majoritet eller betydande intresse i ett stort antal aktiebolag som i sin tur har ett stort antal dotterbolag. År 1967 uppgick antalet anställda i de statliga företagen till drygt 200 000 personer och företagens omsättning till närmare 16 miljarder kr.

Det finns en rad väsentliga näringspolitiska motiv för en väl fungerande statlig företagssektor. Att skapa ökade möjligheter för statsmakterna att sti-

mulera sysselsättningen och den ekonomiska utvecklingen i vissa regioner är ett sådant motiv. Ett annat är att främja teknisk utveckling och industriell verksamhet inom produktionsområden som är speciellt krävande på grund av exempelvis satsningens storlek, risk eller långsiktighet. Ett tredje är att vidga möjligheterna till initiativ för att åstadkomma en mer rationell företagsstruktur inom en industribransch. Härtill kan läggas sådana motiv av mer allmän karaktär som att det är värdefullt för staten med ingående erfarenhet av företagandets villkor särskilt i perspektivet av ett mer aktivt samarbete mellan företag och samhälle.

Den bild som det statliga företagandet i dag företer i Sverige — liksom i jämförbara länder — är långtifrån enhetlig. Praktiska överväganden i det enskilda fallet har varit avgörande för etablerande av statliga företag. Detta framgår redan av en snabb översikt av existerande statliga företag. Vissa allmänna motiv för statligt företagande i den form vari det hittills bedrivits framgår dock av en sådan genomgång.

Av tradition har staten ansetts bära ett speciellt ansvar för s. k. public utilities, dvs. för sådana allmänna nyttigheter som post, teleservice, transporter och energiförsörjning.

Stor enighet har i vårt land rått om att staten har ett direkt ansvar för ett rationellt utnyttjande av våra naturtillgångar, såväl malm- och skogstillgångarna som vattenfallen. Detta var också bakgrunden till att tanken på förstatligande av järnmalmfälten i Lappland uppkom i början av seklet.

Statens ansvar för nykterhetspolitiken har resulterat i ett statligt produktions- och distributionsmonopol för alkoholhaltiga drycker. Härtill kommer de speciella fiskala skäl som föranlett staten att driva företag. Detta gäller även bl. a. AB Tipstjänst och Svenska Penninglotteriet AB.

Den ekonomiska försvarsberedskapen är en naturlig uppgift för staten. Försörjningsskäl har motiverat tillkomsten av sådana statliga produktionsföretag som AB Svensk Torvförädling och AB Ceaverken.

Staten har ett omedelbart intresse av och särskilda möjligheter att påverka pris- och kostnadsutvecklingen på de områden, där staten själv uppträder som betydande köpare. I åtskilliga fall, särskilt när det gäller komplicerad materiel som ofta förutsätter betydande utvecklingsarbeten, har staten själv gått in som producent. Främst gäller detta krigsmateriel. Produktionen härav har varit motiv för försvarets fabriksverk och Karlskronavarvet AB.

I de fall där den svenska marknaden är för liten för konkurrerande företag eller där andra klara monopol fördelar finns kan detta motivera ett samgående mellan privat och statlig företagsamhet, såsom skett t. ex. i SAS och Svensk Bilprovning.

Denna lösning har även valts inom ett tekniskt avancerat område på den civila marknaden, som stått inför en snabb expansion, nämligen kärnkraftsområdet, där ASEA-ATOM tillkommit för konstruktion och försäljning av atomreaktorer.

De motiv för statligt företagande som här berörts har i flertalet fall det gemensamt att de inte grundas på föreställningen att staten skulle ha speciella företräden som företagare utan på att det rört sig om uppgifter som i viss utsträckning skiljer sig från dem som privata företag kan väntas fylla. Det samma gäller också med avseende på företag som startats på statligt initiativ för att lösa väsentliga sysselsättningsproblem eller som i samma syfte övertagits av staten från privata ägare. Det är i denna grupp vi återfinner några av de statliga bolag som oftast förekommit i den offentliga debatten — NJA, Assi och Uddevallavarvet AB.

I flera fall har de skäl som ursprungligen motiverat förvärvet eller tillkomsten av företagen bortfallit eller försvagats. I de flesta fallen har företagen då kunnat fortsätta att utvecklas enligt rent affärsmässiga principer. Svenska Tobaks AB och Svensk Torvförädling är typiska exempel på det senare, medan nedläggningen av Svenska Skifferolje AB:s anläggning i Kvarntorp var en följd av svårigheten att fullfölja skifferoljeproduktionen enligt rent affärsmässiga principer.

Vare sig man utgår från de näringspolitiska och övriga motiv för det statliga företagandet som här har nämnts eller från det företagsekonomiska intresse staten har i egenskap av ägare är det nödvändigt att de statliga företagen organiseras så att största möjliga effektivitet uppnås. De allmänna krav på företagets omställning och anpassning som näringspolitiken reser måste självfallet gälla de statliga företagen i lika hög grad som de privata, inte minst med hänsyn till att konkurrens under likartade förutsättningar mellan statliga och privata företag måste vara en viktig princip.

I den allmänna debatten förekommer ofta kritik av de statliga företagen för bristande lönsamhet. Om man bortser från företag för vilka särskilda målsättningar gäller — som t. ex. NJA — finns det inte några belägg för att de statliga företagen i lönsamhetskänseende skulle inta någon särställning i förhållande till motsvarande privata.

Även om det alltså inte finns någon anledning till generell kritik av de statliga företagens resultat, bör väsentliga fördelar kunna uppnås genom ökad samverkan. Inte minst mot bakgrund av den splittrade branschmässiga sammansättning som den statliga gruppen har och som framgått av vad jag nyss anfört framstår det som naturligt att fördelar skulle stå att vinna genom en systematisk framtidsplanering för gruppen som helhet. I många fall har företagen var för sig inte tillräckliga resurser för att utnyttja och kanalisera de potentiella tekniska och kommersiella möjligheter som ackumuleras i företagen. I andra fall skulle företagen kunna ha stor nytta av tillgång till gemensamma funktioner av ett slag som det skulle vara alltför dyrbart för ett enda företag att bestrida. Detta kan gälla i fråga om olika specialistfunktioner såsom marknadsföring och externa kontakter. Det kan också gälla vissa engagemang som t. ex. att etablera en försäljningsorganisation utomlands.

Förekomsten av olika särmålsättningar har i vissa fall lagt hämsko på de statliga företagens konkurrensförmåga. Kraven på rationalisering har t. ex. kommit i konflikt med sysselsättningsmålen. Inom ramen för ett begränsat företag kan sådana målkonflikter ofta inte lösas. Inom en större grupp av företag erbjuds möjligheter att överväga alternativa lösningar — t. ex. sysselsättning i ett annat företag — vilka skulle kunna främja både företagets affärsmässiga utveckling och deras förmåga att uppfylla särmålsättningarna. Den splittrade branschsammanställningen hos den statliga företagsgruppen utgör en fördel i detta sammanhang eftersom den innebär goda möjligheter att satsa på de sektorer där de bästa utvecklingsbetingelserna finns.

Det är mot den bakgrund jag här skisserat som företagsdelegationens förslag om samordning av ägarfunktionen för de statliga företagen bör ses. En förstärkning av resurserna för utövandet av denna funktion har redan skett genom inrättandet av industridepartementet. Ett ytterligare steg på vägen mot ökad samordning och effektivare samverkan bör enligt min uppfattning vara att ett statligt förvaltningsbolag och en affärsverksdelegation inrättas i huvudsak efter de riktlinjer som företagsdelegationen dragit upp. Förvaltningsbolaget bör således överta och förvalta statens ägarintressen i flertalet statsägda aktiebolag. Detta bör inte ändra företagets nuvarande ansvar för den löpande verksamheten. Förvaltningsbolagets uppgift bör nämligen vara att överta ägaransvaret för de underställda bolagen, dvs. att bl. a. fastställa målen för företagets verksamhet, tillsätta styrelser och utöva kontrollen över företagets förvaltning, medan däremot företagansvaret även i framtiden bör ligga kvar hos dotterbolagen. Till de närmare principerna för ansvarsfördelningen återkommer jag i det följande.

I förhållande till departementens organisation och arbetsformer erbjuder bolagsformen vissa fördelar när det gäller förvaltning, kontroll och samordning av statens företagsintressen. Problemet karaktär skiljer sig från de i departementen vanligen förekommande. Därför är erfarenheterna av problemets lösande också begränsade. Det är inte rimligt att räkna med att de specialist- och servicefunktioner som aktualiseras av samordningen bör ankomma på ett departement. Inrättandet av ett förvaltningsbolag bör göra det möjligt att i större utsträckning hänföra politiska beslut och beslut av verkställande natur till skilda organ, vilket innebär praktiska fördelar och står i överensstämmelse med en tradition inom svensk förvaltning.

Jag vill redan här understryka att själva tillkomsten av förvaltningsbolaget och affärsverksdelegationen självfallet inte medför att de fördelar som en ökad samverkan inom den statliga företagsgruppen på sikt erbjuder i ett slag kan förverkligas. De föreslagna åtgärderna skapar emellertid bättre förutsättningar för en successiv effektivisering och expansion av den statliga företagssektorn. Värdet torde framför allt ligga i att ett organ bildas som gör det möjligt att i framtiden initiera och förverkliga nya och ange-

lägna projekt som kräver samverkan mellan flera företag eller stora resurser.

Förvaltningsbolagets mål och uppgifter

Företagsdelegationen har sammanfattningsvis angivit att förvaltningsbolagets mål i princip bör vara att under krav på lönsamhet öka den statliga företagssektorns effektivitet och konkurrenskraft och därmed dess inneboende expansionsförmåga. Delegationen framhåller att detta bör skapa förutsättningar för den långsiktiga trygghet för de anställda som svarar mot statens ambitioner som arbetsgivare.

Delegationen anser vidare att förvaltningsbolaget bör ha en positiv inställning till att lösa sysselsättnings-, försvarsberedskaps- eller andra speciella uppgifter som ägaren anger. Delegationen har därför föreslagit att kravet på lönsamhet skall förenas med plikt att avge offert till ägaren på åtgärder för att infria sådana speciella krav om denne så begär. Företagsdelegationen anser att kostnaderna för att uppfylla sådan krav i princip skall redovisas särskilt och bestridas av ägaren.

De flesta remissinstanser som behandlat frågan om den övergripande målsättningen har inga invändningar mot delegationens principiella formulering av målet. Delegationens förslag har däremot kritiserats med utgångspunkt från att en organisatorisk lösning föreslås utan att målsättningsproblemen diskuteras i annat än allmänna termer. De remissinstanser som tagit upp frågan om förvaltningsbolagets offertgivning för de speciella uppgifter som ägaren vill ha uppfyllda ställer sig positiva till förslaget. Några instanser har emellertid framhållit att man här rör sig med svårlösliga problem, såväl teoretiskt som praktiskt.

Skall de statliga företagen kunna utnyttjas för att realisera de näringspolitiska mål, vilka behandlats inledningsvis, bl. a. industriell utveckling i en region eller utveckling på ett angeläget produktionsområde, förutsätter detta en inneboende expansionskraft i de statliga företagen. Det är främst när det gäller nya projekt eller en utvidgning av redan etablerad produktion som man har handlingsfrihet i fråga om valet av lokaliseringsort, och utveckling av nya produktionsområden förutsätter naturligtvis också nya projekt i form av investeringar i tekniskt utvecklingsarbete, konstruktion, marknadsföring och produktion. Det är alltså främst i den mån statliga företag expanderar som de utgör ett effektivt instrument i den näringspolitiska planeringen.

Mot den bakgrunden finner jag att den allmänna övergripande målsättningen för förvaltningsbolaget bör ges den vida formuleringen att under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion. Det bör sedan vara förvaltningsbolagets uppgift att fastställa mer preciserade mål för vart och ett av de i koncernen ingående företagen.

Någon annan övergripande målsättning kan och bör inte uppställas för de statliga företagen om de framgångsrikt skall kunna fullgöra sina viktiga näringspolitiska uppgifter. Målen och villkoren för deras verksamhet får inte innebära sådana inskränkningar i deras rörelsefrihet att de placeras i ett underläge i förhållande till privata företag. Skulle verksamheten inskränkas till områden som av ena eller andra anledningen är mindre attraktiva för andra kategorier av företag, skulle nämligen utvecklingsmöjligheterna väsentligt hämmas vilket skulle få negativa verkningar även på företagens förmåga att fullgöra sådana speciella åtaganden som åvilar vissa av dem i dag.

De statliga företagen bör, enligt min mening, även i framtiden ha ett särskilt ansvar att ta hänsyn till samhällsintresset vid val mellan olika produktions- och lokaliseringsalternativ.

Det finns i detta sammanhang anledning understryka angelägenheten av en aktiv medverkan från alla slag av företag för uppgifter i t. ex. regionpolitiken. En sådan positiv insats kan ta formen av en systematisk inventering inom varje företag av lokaliseringsbara projekt och överväganden i samråd med myndigheterna om alternativa lokaliseringar av dessa. Den samarbetsgrupp med representanter för berörda departement och för Sveriges industriförbund som nyligen bildats i detta syfte är ett uttryck för detta gemensamma ansvar.

För att främja från regionpolitisk synpunkt önskvärd industriell verksamhet finns olika lokaliseringspolitiska stödåtgärder att tillgå. Det kan här erinras om att statliga och privata företag i fortsättningen kommer att arbeta under lika villkor i fråga om möjligheterna att erhålla lokaliseringstöd.

Företagsdelegationen har anvisat en teknik för att förena det företagsekonomiska intresset med det samhällsekonomiska genom att föreslå att förvaltningsbolaget åläggs skyldighet att lämna offert för fullgörande av sådana speciella uppgifter som ägaren begär att bolaget skall fullgöra. Möjligheterna för staten/ägaren att av sina företag ta in offerter av denna art tillmäter jag stor betydelse. Hur denna metod praktiskt bör utformas får prövas i varje särskilt fall.

Vid sidan av dessa ekonomiska mål måste enligt min mening för samtliga statliga företag också gälla målet att — med företagsnämndsavtalets formulering — nå allt större arbetstillfredsställelse för de anställda. Detta mål hänger nära samman med frågan om de anställdas medinflytande. Denna fråga behandlas för de statliga bolagens del f. n. i delegationen för försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati i de statliga bolagen. Det är därför på detta stadium inte möjligt att ta ställning till vilka organisatoriska konsekvenser som uppställandet av ett sådant mål om ökad arbetstillfredsställelse får för förvaltningsbolagets del. Det är emellertid av största vikt att denna fråga blir föremål för överväganden mellan förvaltningsbolagets ledning, företagsdemokratidelegationen och företrädare för de anställda.

Jag övergår härefter till att närmare diskutera de uppgifter som bör anförtros det föreslagna förvaltningsbolaget.

Företagsdelegationen har föreslagit, att förvaltningsbolaget som innehavare av statens aktier i en serie dotterföretag huvudsakligen skall utöva en ägarfunktion gentemot dessa företag, men ansett att bolaget dessutom bör fullgöra de delar av den totala företagarfunktionen som är nödvändiga för samordningen mellan de olika företagen i gruppen. Med ägarfunktion förstås i detta sammanhang uppgifterna att fastställa målen för företagets verksamhet, att tillsätta styrelser, att skapa förutsättningar för företagen att skaffa nödvändiga resurser, att följa upp och kontrollera företagets planering och måluppfyllelse samt att vid bristande måluppfyllelse vidta korrigerande åtgärder. Vidare skulle enligt företagsdelegationens förslag företagarfunktionen för förvaltningsbolagets del innebära att genom samordning av rutiner för planering, budgetering och redovisning grunden läggs för en samordnad investeringsplanering för hela de statliga företagsgruppen.

Genom att fastställa en gemensam grund för redovisnings- och budgeteringssystem skulle vidare en koncernbalans och vinst- och förlusträkning med ett reellt innehåll kunna upprättas. Genom att inrätta en personalfunktion för viss rekrytering och för systematiserad teoretisk och praktisk utbildning skulle tillgången på kvalificerad personal för företagsgruppen förbättras.

Remissinstanserna har ägnat stort intresse åt frågan om förvaltningsbolagets uppgifter. Flera av dem anser att samordningsuppgifterna är väsentliga och att de bör skötas av ett organ utanför departementet. Vissa anser emellertid att delegationens förslag i denna del är alltför vittgående.

Statskontoret påpekar att statens ägarintresse i vissa fall går utöver det som i övrigt jämförbara privata intressegrupper har och hänvisar till de motiv som här har behandlats inledningsvis. LKAB anser att förslaget realiserande skulle innebära en olämplig uppdelning av statens ägaransvar på tre instanser i stället för som i dag två, nämligen Kungl. Maj:t och riksdagen. Därtill anser flera remissinstanser att organisationen är för stort tilltagen och dess uppgifter för vagt skisserade. Assi anser att de uppgifter som förvaltningsbolaget föreslås få synes föga förenliga med uttalandet om största möjliga handlingsfrihet för bolagen.

Vattenfallsverket redovisar liknande betänkligheter och anser att förvaltningsbolaget inte bör ägna sig åt t. ex. marknadsföringsproblem för dotterföretagen.

Kalmar Verkstads AB anser att man antingen bör betrakta dotterbolagen som operativa avdelningar och ge förvaltningsbolaget väsentligt ökade resurser för en fullständig central styrning eller också tillskapa ett politiskt och ett företagsekonomiskt styrorgan. Det företagsekonomiska styrorganet skulle inskränka sina uppgifter till att ange finansiella ramar och precisera avkastningskrav. Man anser att förvaltningsbolaget skall byggas upp i enlighet med det senare alternativet emedan dotterbolagsgruppen är alltför heterogen

för en centraliserad styrning. Samordningsuppgifterna förutsätter man bli tillgodosedda genom ett organiserat men informellt system av gemensamma styrelseledamöter.

Till stor del synes skillnaderna mellan delegationens och vissa remissinstansers synpunkter vara av terminologisk art eller bero på osäkerhet om avsikten med delegationens förslag. Enligt min mening är det en naturlig del av ägarfunktionen att främja en sådan samverkan företagen emellan som kan höja gruppens effektivitet. Denna strävan till samverkan bör främst baseras på ett utbyte av idéer och tjänster. Förvaltningsbolaget bör med andra ord verka för att det ständigt förs en positiv diskussion i samverkansfrågor inom gruppen. Självfallet bör en sådan strävan till samverkan inom gruppen inte motverka det nödvändiga och naturliga samarbete som kan etableras mellan de individuella statliga företagen och andra företag inom en bransch eller annan intressegemenskap.

Förvaltningbolaget bör ha till uppgift att utifrån angivna mål för dess egen verksamhet ange målen för de i gruppen ingående företagen inom ramen för vad statsmakterna beslutat, att tillsätta styrelse i företagen, att underlätta för dem att skaffa nödvändiga resurser för verksamheten, att följa företagens planering och kontrollera att uppställda mål infrias samt att vidta korrigerande åtgärder vid bristande måluppfyllelse. Detta innebär att förvaltningsbolaget bör ha ansvaret för den översiktliga planeringen i stort. Härmed avses främst frågor rörande investeringar som har en sådan omfattning att de i väsentlig grad påverkar företagssektorns struktur eller som innebär att nya verksamheter tas upp — i motsats till investeringar som innebär en utvidgning eller utveckling av redan pågående verksamhet. Förvaltningsbolaget bör vidare medverka i koncernens kapitalanskaffning, dels genom att teckna aktier i dotterbolagen vid nyemission dels genom att underlätta dotterbolagens upplåning.

Andra uppgifter för förvaltningsbolaget bör vara att stimulera ett utnyttjande av de möjligheter till utveckling, rationalisering och arbetsfördelning som finns inom den statliga sektorn. Förvaltningsbolaget bör på så sätt underlätta och stödja expansionen i de mest utvecklingsdugliga delarna av koncernen och samtidigt stimulera och medverka till ökad rationalisering inom dess mindre effektiva delar. Där så är lämpligt bör förvaltningsbolaget även främja samarbete med företag utanför den statliga sektorn.

Jag delar uppfattningen hos åtskilliga remissinstanser att avsikten däremot inte är att förvaltningsbolaget skall ta över ansvaret för den löpande verksamheten vid företagen. Utvecklingen får inte heller leda dithän. Inrättandet av förvaltningsbolaget bör inte leda till att det ansvar för ett företags verksamhet, som hittills legat hos styrelsen och verkställande ledningen för företaget, överförs till förvaltningsbolaget. Jag vill i detta sammanhang peka på den grundläggande skillnad som erfarenhetsmässigt finns mellan två skilda typer av förvaltningsbolag, nämligen den där bolaget självt anses

driva rörelse genom vissa dotterföretag och den där samordning och samplanering av vissa för hela gruppen viktiga funktioner framstår som det väsentliga. Det statliga förvaltningsbolaget bör hänföras till den senare typen.

En klar ansvarsfördelning mellan förvaltningsbolaget som aktieägare och dotterbolagen som svarande för företagarfunktionen är alltså av grundläggande betydelse. Upprätthålls inte denna ansvarsfördelning uppstår lätt en glidning och oklarhet i beslutprocessen med ineffektivitet och initiativlöshet som följd.

Gentemot vad vissa remissinstanser anfört beträffande ändamålsenligheten av att skjuta in förvaltningsbolaget som ett särskilt led i förhållandet mellan Kungl. Maj:t och de olika bolagen vill jag framhålla följande. Genom inrättandet av ett förvaltningsbolag för statens företagsintressen i allmänhet avlastas Kungl. Maj:t det ägaransvar som är direkt inriktat på de olika företagens skiftande verksamhet. Bolaget har då uppgiften att uppställa mål för de många olika företagen, att följa måluppfyllelsen och att sörja för att de samverkansmöjligheter som föreligger inom hela företagsgruppen blir effektivt utnyttjande. Den ägarfunktion som Kungl. Maj:t efter tillkomsten av ett förvaltningsbolag har att utöva kan koncentreras på förvaltningsbolaget självt. Att uppställa målen för detta bolag och följa dess verksamhet och därmed indirekt den statliga koncernens långsiktiga utveckling samt att integrera den statliga företagsgruppen i den allmänna näringspolitiska planeringen blir då den huvudsakliga uppgiften vid utövandet av Kungl. Maj:ts ägarfunktion. Man bör på så sätt efter tillkomsten av ett förvaltningsbolag kunna skilja mellan sådana beslut av mer allmän innebörd, vilka fattas av den politiskt ansvariga instansen i förhållande till förvaltningsbolaget, och beslut som huvudsakligen är ekonomiskt-tekniskt motiverade, vilka förvaltningsbolaget fattar vid utövandet av sitt ägaransvar gentemot dotterbolagen. Detta tar jag som en avgörande fördel med förslaget.

Avslutningsvis vill jag framhålla att vad jag förordat rörande förvaltningsbolagets mål och uppgifter givetvis inte i förevarande sammanhang avser att rubba vad som tidigare kan ha underställts riksdagen i fråga om redan existerande statliga bolags mål och uppgifter.

Förvaltningsbolagets omfattning

Statlig företagsamhet bedrivs genom ett stort antal företag. Sju av dessa har formen av affärsverk. I övrigt sker det statliga företagandet i aktiebolagsform. Staten äger direkt aktiemajoriteten i ett stort antal aktiebolag. Vidare äger flera av de statliga aktiebolagen samtliga aktier eller majoriteten av aktierna i ett antal bolag, av vilka åtskilliga i sin tur äger egna dotter-

bolag. En del av det statliga företaget sker alltså genom ett antal indirekt ägda bolag. Den statliga företagssektorns uppbyggnad belyses närmare av en tablå som torde få fogas till detta protokoll som *bilaga 1*. Tablåen är utformad med beaktande av de förändringar som avses ske i samband med förvaltningsbolagets tillkomst.

Ärenden rörande de statliga företagen är fördelade mellan sju departement. Företagsdelegationen anser att denna organisatoriska splittring vid utövande av ägarfunktionen begränsar möjligheterna till effektiv samordning mellan de skilda företagen. Vidare framhåller delegationen att de fördelar och möjligheter, som i och för sig finns inom en företagsgrupp av den storlek det här är frågan om och med en gemensam ägare, hittills inte har kunnat tillvaratas på det mest rationella sättet.

Förvaltningsbolaget föreslås av delegationen överta aktierna i flertalet av de statliga aktiebolagen. Detta gäller i första hand de bolag, exklusive kreditinstituten, som nu hör till industridepartementet. Vilka dessa är framgår av den sammanställning som fogats till detta protokoll som *bilaga 2*. Därutöver föreslår delegationen att de till försvarsdepartementet hörande Karlskronavarvet AB och Allmänna Bevaknings AB, det till jordbruksdepartementet hörande Svenska Lagerhus AB samt de till finansdepartementet hörande Svenska Tobaks AB och Sveriges Centrala Restaurang AB överförs till förvaltningsbolaget. Vidare föreslår delegationen att även de bolag som har speciella fiskala uppgifter, nämligen de till finansdepartementet hörande AB Vin & Spritcentralen och Systebolaget AB samt de till handelsdepartementet hörande Svenska Penninglotteriet AB och AB Tipstjänst, skall överföras till förvaltningsbolaget.

Förslaget innebär således i huvudsak att kreditinstituten och de till kommunikationsdepartementet hörande bolagen lämnas utanför koncernbildningen. I fråga om kreditinstituten anför delegationen att de har en speciell verksamhet som inte passar in i den föreslagna koncernen. Dessutom förutsätter delegationen att kapitalmarknadsutredningen kommer att överväga reformer av den nuvarande organisationen på kreditmarknaden, varför delegationen inte ansett sig f. n. böra lägga fram något fullständigt förslag angående de statliga kreditinstituten. I fråga om kommunikationsbolagen anser delegationen skäl tala för att frågor rörande ägaransvaret för de statliga företagen inom kommunikations- och transportområdet alltjämt handläggs inom kommunikationsdepartementet.

Jag anser mig i huvudsak kunna godta delegationens förslag. Den institutionella ram som skapas genom inrättandet av ett förvaltningsbolag och sammanförandet av flertalet statliga bolag i en koncernbildning vill jag se som ett betydelsefullt steg mot ett mer rationellt utnyttjande av den statliga företagssektorns resurser.

Frågan om vilka bolag som bör sammanföras inom den föreslagna statliga

koncernen berörs endast i liten utsträckning av remissinstanserna om man bortser från frågan om de fiskala bolagen, till vilken jag återkommer senare. Några av bolagen tar emellertid upp frågan för egen del.

Sålunda framhåller Svenska Utvecklings AB att den hittillsvarande erfarenheten av dess verksamhet visat att bolaget i betydande utsträckning samarbetat med enskilda företag. Bolaget anser därför skäl kunna åberopas för att bolaget i likhet med kreditinstitutet bör sortera direkt under Kungl. Maj:t och inte under förvaltningsbolaget. Sveriges Centrala Restaurang AB anför liknande synpunkter. Det anser att dess inlemmande i en statlig koncern skulle bli belastande för dess marknadssituation och för samarbetet med företag utanför den statliga koncernen.

Jag anser inte de skäl de båda bolagen anfört mot att ingå i den tilltänkta koncernen vara tillräckligt bärkraftiga för att motivera ett undantag. Sådana skäl kan åberopas för flertalet av de statliga bolagen vilka i regel har sin verksamhet inriktad på en i huvudsak privat marknad. Samordningen av statliga bolag i en koncern med förvaltningsbolaget som moderbolag bör inte medföra nackdelar för dotterbolagens marknadsföring utan snarare skapa möjligheter till en vidgning av deras arbetsfält. Jag finner därför att de båda bolagen bör ingå i den föreslagna koncernen.

I fråga om några bolag, i vilka staten eller statligt bolag inte innehar samtliga aktier, har konsortialavtal träffats mellan staten eller det statliga bolaget och andra aktieägare som innebär vissa statliga åtaganden. För att motparten i sådana konsortialavtal skall kunna vara förvissad om att förhållandena inte i sak ändras genom förvaltningsbolagets övertagande av aktierna torde vissa speciella arrangemang via tilläggsavtal erfordras. Det ankommer på Kungl. Maj:t att föranstalta om sådana tilläggsavtal.

Jag anser det i princip naturligt att förvaltningsbolaget anförtros aktieägarfunktionen för de statliga minoritetsintressen som nu finns och framdeles uppkommer. Förvaltningsbolaget kommer därmed att inneha aktier även i företag som inte är bolagets dotterbolag. Vad jag i fortsättningen anför om dotterbolagen avser emellertid i tillämpliga delar även dessa minoritetsintressen. Det ankommer emellertid på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall besluta om förvaltningen av statens intressen i delägda företag, med hänsyn till avtals- eller andra förhållanden som kan föreligga eller framdeles uppkomma. Mot denna bakgrund finner jag det inte lämpligt att den statliga aktieposten i Gullhögens Bruk AB nu överförs till förvaltningsbolaget. Jag anser vidare att bl. a. resultatet av förhandlingarna om ett fördjupat nordiskt samarbete på atomenergiområdet bör avvaktas innan frågan prövas om överförande av statens aktier i AB ASEA-ATOM till förvaltningsbolaget.

Genom beslut av årets riksdag (prop. 1969: 56, SU 106, rskr 250) har medel anvisats till teckning av aktier i Svenska Industrietablerings AB (SVETAB). Riksdagen medgav samtidigt att Svenska Utvecklings AB ut-

övar rösträtt för de nytecknade aktierna samt uppbär avkastning av dessa. Äganderätten till statens aktier i SVETAB bör övergå till förvaltningsbolaget. Det ankommer sedan på förvaltningsbolaget att bestämma hur förvaltningen av aktierna bör omhänderhas.

Delegationen föreslår att aktierna i AB Atomenergi överförs till förvaltningsbolaget. Atomenergi är emellertid, sedan dess tillverkningsverksamhet överförts till AB ASEA-ATOM, inte någon egentligen producerande enhet utan väsentligen en forsknings- och utvecklingsinstitution och har således i viss mån annan karaktär än de övriga företag som sammanförs i den statliga koncernen. Vidare omfattas bolaget av 1966 års atomenergiutrednings överväganden rörande myndighetsfunktioner på atomenergiområdet enligt tilläggsdirektiv som getts i år och även av den utredning om samordning av de statliga forskningsinstituterna som nyligen tillsatts. Jag anser därför att frågan om aktierna i AB Atomenergi skall övertas av förvaltningsbolaget bör anstå tills berörda utredningar slutförts.

Beträffande bolag som nybildas har delegationen anfört som huvudprincip att de bör ingå i förvaltningsbolaget. Jag anser det riktigt att nya bolag som avses arbeta på rent affärsmässiga grunder i princip bör föras in under förvaltningsbolaget.

Efter beslut av 1968 års riksdag (prop. 62, SU 97, rskr 220) har ett förlagsaktiebolag bildats och registrerats under namnet AB Allmänna Förlaget. Bolaget har till uppgift att ge statliga myndigheter och institutioner service när det gäller utgivning av publikationer och upphandling av tryckeriarbeten. Med hänsyn till den affärsmässiga inriktningen förlaget avses få föreslår jag att dess aktier överförs till förvaltningsbolaget.

Genom beslut av årets riksdag (prop. 60, SU 56, rskr 187) har godkänts bildandet av ett statligt aktiebolag för viss konsultverksamhet inom rationaliseringsområdet. Detta bolag skall visserligen drivas på affärsmässiga grunder men med verksamheten i första hand inriktad på uppdrag av statliga myndigheter. Även om bolaget på sikt skall kunna vidga sin verksamhet till andra uppdragsgivare inom den offentliga sektorn och näringslivet anser jag det lämpligt att bolaget under uppbyggnadsskedet läggs utanför förvaltningsbolaget.

Jag återkommer här efter till de fiskala bolagen, dvs. AB Vin- & Spritcentralen, Systembolaget AB, Svenska Penninglotteriet AB och AB Tips-tjänst. Dessa bolag skiljer sig från de andra statliga bolagen — förutom genom sin funktion av monopolbolag med fiskala uppgifter — huvudsakligen därigenom, att regler fastställts för bl. a. utdelning, avskrivningar, disposition av vinsten efter utdelning och avsättning samt revision. Delegationen föreslår att aktierna i dessa bolag trots detta skall överföras till förvaltningsbolaget. Delegationen anser att man bör kunna räkna med att förutsättningarna för såväl dessa företags som hela företagsgruppens effektivitet ökar genom denna organisatoriska samordning. Särställningen för dessa

bolag, bl. a. såvitt avser dispositionen av deras vinstöverskott, behöver enligt delegationen inte därmed förändras.

Förslaget möter invändningar från flera remissinstanser. Sålunda framhåller alkoholpolitiska utredningen, liksom AB Vin- & Spritcentralen och Systembolaget AB, att det för de båda alkoholbolagen gäller en helt annan målsättning än den delegationen uppställer för de statliga företagen. Alkoholbolagen har att ordna och handha försäljningen av rusdrycker så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt. Vidare gäller regler för deras verksamhet som syftar till att förhindra att bolagen eller deras ägare får något intresse av att stimulera konsumtionen av alkohol. Uppgifterna för förvaltningsbolaget och för de båda alkoholbolagen anses vara så olika att det inte kan vara lämpligt att de samordnas på det sätt delegationen föreslår. Några remissinstanser, bl. a. kommerskollegium, betonar också vikten av att som hittills inte endast de skattemedel riksdagen fastställer oavkortade inlevereras till statskassan utan också de överskott som uppstår på grund av bolagens legala monopolverksamhet.

Visserligen har företagsdelegationen förutsatt att monopolvinster, i likhet med de av riksdagen fastställda skattemedlen, oavkortade skall inlevereras till statskassan. Jag finner dock övervägande skäl tala för att de s. k. fiskala bolagen inte inordnas under förvaltningsbolaget. De av företagsdelegationen framhållna samordningsfördelarna är begränsade och torde kunna vinnas genom att förvaltningsbolaget blir representerat i de berörda företagens styrelser.

Mot bakgrund av vad jag anfört skulle alltså förvaltningsbolaget komma att helt eller delvis inneha aktierna i följande 20 bolag, nämligen

Allmänna Bevaknings AB, AB Allmänna Förlaget, BS-Konsult AB, AB Ceaverken, Kalmar Verkstads AB, Karlskronavarvet AB, Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB), Norrbottens Järnverk AB (NJA), AB Oljetransit, AB Statens Skogsindustrier (Assi), AB Statsgruvor, AB Svensk Torvförädling, Svenska Industrietablerings AB (SVETAB), Svenska Lagerhus AB, Svenska Reproduktions AB (SRA), Svenska Skifferolje AB, Svenska Tobaks AB, Svenska Utvecklings AB, Sveriges Centrala Restaurang AB och Uddevallarvet AB.

Jag har redan förut nämnt, att några av de företag som avses ingå i koncernen i sin tur äger samtliga aktier eller aktieposter i ett antal bolag. Som exempel härpå kan nämnas att Assi äger Förenade Well AB samt ett tillverkningsföretag (Flexer Paper Sacks Ltd) i England. Vidare äger Assi, LKAB och tobaksbolaget direkt och indirekt sammanlagt drygt 90 % av aktierna i Svenska AB Navigator, som har till uppgift att i nära samarbete med Kreditbanken finansiellt och på andra sätt medverka till utveckling av mindre och medelstora företag vars rörelse hämmas av kapitalbrist. AB Ceaverken och AB Atomenergi äger tillsammans med bl. a. Sparbankernas

Datacentraler AB AB ID-Kort. AB Allmänna Förlaget blir den 1 juli i år ägare till hälften av aktierna i Svenska Utbildningsförlaget Liber AB. LKAB och Grängesbergsholaget äger gemensamt Malmexport AB. Vidare ägs t. ex. Sandslätts Inrednings AB av Kalmar Verkstads AB, M. F. Åkerdahls Bokbinderi AB av SRA och Rationell Planering AB av Svenska Utvecklings AB. Sveriges Centrala Restaurang AB driver verksamheten genom fem dotterbolag. Vidare äger Uddevallavarvet AB Skandiaverken AB och därutöver ett par mindre bolag. Tobaksbolaget innehar ett par tillverkningsföretag i Holland. Slutligen kan nämnas att staten (under vattenfallsverkets förvaltning) och LKAB tillsammans äger hälften av aktierna i det nyligen bildade AB Oljeprospektering.

Som exempel på statsägda bolag med anknytning till affärsverkens verksamhet kan nämnas att staten (under förvaltning av vattenfallsverket) helt eller delvis äger aktierna i 18 bolag för produktion och detaljförsäljning av elkraft. Jag vill också nämna det sedan hösten 1968 statsägda SMT Machine Company AB som med sina dotterbolag AB Thörns Mekaniska Verkstad och Aldellverken AB under förvaltning av försvarets fabriksverk tillverkar verktyg och verktygsmaskiner. Genom bildandet av en särskild affärsverksdelegation bör dessa bolag kunna tillgodogöra sig vissa samordningsfördelar inom ramen för hela den statliga företagssektorn.

Den nu diskuterade koncernen med förvaltningsbolaget som moderbolag avses sortera under industridepartementet.

Förvaltningsbolagets organisation

Företagsdelegationen föreslår att förvaltningsbolaget skall ledas av en styrelse med 5—7 ledamöter och en verkställande direktör. Delegationen anser vidare att styrelsens ordförande bör vara en person i politiskt ansvarig ställning och rekommenderar i första hand att ett konsultativt statsråd med ansvar för de statliga företagen tillsätts och att detta statsråd utses till styrelseordförande i förvaltningsbolaget. I andra hand föreslås att till ordförande utses en annan representant för industridepartementet vilken bör ha statssekreterares ställning. I styrelsen föreslås slutligen ingå en representant för Sveriges Kreditbank samt förvaltningsbolagets verkställande direktör.

Delegationen föreslår vidare att i bolaget en direktion inrättas under verkställande direktörens ledning. I direktionen bör ingå sex medlemmar utöver verkställande direktören. Fyra av direktionsmedlemmarna föreslås svara för koordinationen inom var sin grupp av företag genom att ingå som ledamöter av styrelserna.

Fyra stabsorgan föreslås tjäna som serviceorgan till förvaltningsbolaget och dotterbolagen i vad gäller personalfrågor, ekonomiska och finansiella

frågor, marknadsföringsfrågor samt juridiska frågor. Vidare föreslår delegationen att det till direktionens förfogande skall finnas ett antal projektgrupper med uppgift att undersöka nya produkt- och affärsidéer.

Delegationens förslag till organisation av förvaltningsbolaget tilldrar sig relativt stort intresse hos åtskilliga remissinstanser. Flertalet av dessa är av den uppfattningen att det föreslagna förvaltningsbolaget skulle få en alltför omfattande organisation om förslaget realiserades. Man uttrycker farhågor för att, med den utformning och de dimensioner som getts förvaltningsbolaget, den nya beslutsnivån i företagsfrågor skall begränsa de individuella företagens ansvar och handlingsfrihet, sinka beslutsfattandet och leda till konflikter mellan förvaltningsbolaget och de olika aktiebolagen, vilket kan få negativa verkningar på effektiviteten inom den statliga företagssektorn.

Några remissinstanser ställer sig tveksamma till delegationens förslag rörande förvaltningsbolagets direktion och dess arbetsuppgifter. Det ifrågasätts om det är lämpligt att nu ta definitiv ståndpunkt till vilka arbetsuppgifter direktionen bör ha och vilken ställning den bör ha gentemot de enskilda dotterbolagen. Delegationens förslag att inrätta stabsorgan såsom serviceorgan till förvaltningsbolaget och dotterbolagen har kritiserats av vissa remissinstanser. Flera av dessa anser att i första hand befintlig expertis inom dotterbolagen och utomstående konsulter bör utnyttjas för de funktioner som delegationen nämner såsom lämpliga för stabsorganen.

Jag delar uppfattningen att det inte finns anledning att här ta ställning till förvaltningsbolagets organisation i detalj. Det bör ankomma på den blivande styrelsen för förvaltningsbolaget att närmare överväga och besluta rörande omfattningen och utformningen av organisationen mot bakgrund av de uppgifter bolaget anförtros.

Enligt vad jag tidigare uttalat kommer förvaltningsbolagets arbetsuppgifter att bestå i utövandet av ägarfunktioner gentemot dotterföretagen och utövandet av företagarkfunktioner när det gäller förvaltningsbolagets egen verksamhet. Inrättandet av förvaltningsbolaget medför inte att ansvaret för de olika dotterföretagens löpande verksamhet överförs till detta bolag. Det framstår därför som naturligt att förvaltningsbolagets organisation får en relativt begränsad omfattning.

Vissa kontakt- och samordningsfunktioner torde bl. a. kunna fyllas av förvaltningsbolagets styrelseledamöter. Under sådana förhållanden kan det visa sig lämpligt att vissa av ledamöterna samtidigt är styrelseledamöter i dotterbolag. Med tanke på de relativt omfattande uppgifter som styrelsen sålunda torde få bör den bestå av 6—8 ledamöter och 3—4 suppleanter.

Delegationens förslag att det statsråd som svarar för de statliga företagen i regeringen skall vara ordförande i styrelsen för förvaltningsbolaget har väckt kritik hos ett antal remissinstanser. Jag finner att övervägande skäl talar mot delegationens förslag på denna punkt. Från konstitutionell synpunkt kan ifrågasättas lämpligheten av att ifrågasvarande statsråd deltar

i Kungl. Maj:ts avgörande av ärenden som direkt eller indirekt återverkar på förvaltningsbolaget. Ett realiserande av förslaget skulle under alla förhållanden medföra påtagliga praktiska problem. Om statsrådet som styrelseordförande deltar i ett beslut rörande bolaget, som sedan kommer under Kungl. Maj:ts prövning, skulle han naturligen känna sig bunden av sitt tidigare ställningstagande och därmed i praktiken komma att hämmas vid fullgörande av sina åligganden som statsråd.

Den nära kontakt som självfallet måste föreligga mellan departementet och den statliga företagsgruppen finner jag det lämpligast att åstadkomma genom att departementet på tjänstemannanivå blir företrätt i förvaltningsbolagets styrelse.

Förvaltningsbolagets administration i övrigt bör vara så dimensionerad att den kan fungera som ett effektivt serviceorgan åt styrelsen och verkställande direktören. En stor del av arbetet torde komma att avse beredning av frågor rörande målsättning och struktur, den löpande uppföljningen av målsättningen, medverkan vid företagens anskaffning av långfristigt kapital, emissioner, rekrytering av personal till ledande tjänster samt förvaltningsbolagets externa information.

I fråga om några av de servicefunktioner, som de olika stabsorganen avsetts tillhandahålla, bör befintlig kapacitet inom dotterbolagen själva eller särskilda konsulter kunna utnyttjas. I vissa fall kan dock utvecklingen komma att visa det ändamålsenligt att förvaltningsbolaget ombesörjer funktioner som är gemensamma för samtliga eller vissa i koncernen ingående dotterbolag. Dessa bör i så fall påföras kostnaderna härför.

Vad beträffar förslaget att inrätta särskilda projektgrupper inom förvaltningsbolaget för bearbetning av nya projektidéer bör nämnas att SVETAB kommer att ha uppgiften att speciellt genom företagsetablering verka för att nya arbetstillfällen skapas framför allt i regioner med sysselsättningssvårigheter. Ett av syftena med inrättandet av förvaltningsbolaget är som jag tidigare framhållit att möjliggöra upptagande av nya projekt som har en sådan omfattning eller inriktning att de inte kan handhas av ett av de existerande företagen. Det är för bearbetning av sådana projekt som de av företagsdelegationen föreslagna projektgrupperna kan komma i fråga. I sådana projektgrupper bör ingå representanter för berörda dotterföretag.

Det är av vikt att förvaltningsbolaget får en flexibel organisation som möjliggör en successiv anpassning till verksamhetens krav. Frågan om den lämpliga organisationen bör därför oavlåtligt vara föremål för överväganden inom förvaltningsbolagets ledning i ljuset av gjorda erfarenheter och skiftande förhållanden.

Affärsverksdelegationen

I enlighet med företagsdelegationens grunduppfattning att största möjliga koncentration av ägaransvaret på departementsnivå bör uppnås för de statliga företagen, föreslår delegationen att försvarets fabriksverk och domänverket överförs från försvarsdepartementet resp. jordbruksdepartementet till industridepartementet. Statens vattenfallsverk hör redan i dag till industridepartementet.

Delegationen framhåller att fabriksverket under senare år funnit det allt nödvändigare att utveckla och bygga ut den civila sidan av sin produktion. I detta syfte har samarbete inletts med såväl statliga som privata företag. Trenden inom fabriksverket har därmed under 1960-talet och speciellt under de senaste åren alltmer kommit att sammanfalla med den utveckling som gällt för övrig modern industriell produktion. De speciella uppgifter av försvarsberedskapsmässig natur som fabriksverket har låter sig väl förenas med verkets rent affärsmässiga uppgifter. Det är därför enligt företagsdelegationen helt följdriktigt att handläggningen av ärenden rörande fabriksverket nu förs över från försvarsdepartementet till industridepartementet och koordineras med ärenden rörande annan statlig företagsamhet.

Enligt riksdagens beslut med anledning av prop. 1968: 103 (JoU 32, rskr 269) skall domänverket ha en strikt ekonomisk inriktning. Tidigare hade domänstyrelsen ett flertal myndighetsfunktioner som t. ex. att ansvara för den lägre skogsundervisningen och jaktvården samt att förvalta nationalparkerna. Numera har flera av dessa arbetsuppgifter överförts till andra myndigheter. Enligt delegationens mening är det av värde att domänverket, som bedriver sin verksamhet i konkurrens med övriga skogsägare och som har affärskontakter med både Assi och ett stort antal privata företag, organisatoriskt samordnas med övriga statliga företag.

Delegationen framhåller att de affärsdrivande verken på grund av sin offentlighetsrättsliga karaktär inte kan inordnas i den statliga koncern som nu föreslås. För att lösa samordningsproblemen dels mellan affärsverken inbördes, dels mellan dessa samt förvaltningsbolaget och dess dotterbolag föreslår företagsdelegationen att en affärsverksdelegation tillsätts.

Affärsverksdelegationens uppgift skulle vara att hos Kungl. Maj:t föreslå åtgärder i samordningsfrågor mellan affärsverken. Detta innebär att affärsverksdelegationen som enligt företagsdelegationens förslag bör äga en ingående kännedom om hela den statliga företagssektorn skulle till Kungl. Maj:t avge yttrande när det gäller t. ex. en sammanfattande bedömning av verkens petita, en bedömning av förslag från verken i frågor av större betydelse samt förslag till samordning som framkommit i samarbete med förvaltningsbolaget.

Företagsdelegationen föreslår vidare att förvaltningsbolagets styrelseleda-

möter utses till ledamöter i affärsverksdelegationen samt att förvaltningsbolagets styrelseordförande utses till ordförande i affärsverksdelegationen. Affärsverksdelegationens ärenden skall beredas av ett beredningsorgan som bör vara identiskt med förvaltningsbolagets direktion. I styrelserna för resp. domänverket, försvarets fabriksverk och vattenfallsverket bör det ingå en representant för förvaltningsbolagets direktion. Genom bl. a. dessa arrangemang skulle man åstadkomma en reell samordning mellan företagen oberoende av företagsform.

I princip föreligger enligt delegationen ett likartat behov av samordning mellan företag som hör till kommunikationsdepartementet som mellan företag som hör till industridepartementet. Genom tillkomsten av affärsverksdelegationen kan en institutionell ram skapas för utbyte av information även mellan företag under industridepartementet och företag under kommunikationsdepartementet. Företagsdelegationen föreslår därför att affärsverksdelegationen utökas med en representant för transport- och kommunikationsgruppens företag.

Flertalet remissinstanser diskuterar ej förslaget om en affärsverksdelegation. De flesta av de remissinstanser som uttalar sig i frågan är ense med delegationen om behovet av en affärsverksdelegation. I flertalet av affärsverkens remissyttranden uttalas dock farhågor för att en affärsverksdelegation kan komma att utgöra en ny beslutsinstans.

Enligt 5 § regeringsformen ankommer det på Kungl. Maj:t ensam, att besluta om fördelningen av ärenden mellan departementen. Efter samråd med berörda departementschefer kan jag meddela att avsikten är att förslag till ändringar i ärendefördelningen skall föreläggas Kungl. Maj:t av innebörd att ärenden rörande statens fabriksverk och domänverket överförs till industridepartementet, medan Kreditbanken även i fortsättningen kommer att tillhöra finansdepartementet. Sådant förslag torde få anmälas först sedan riksdagen tagit ställning till frågan om bildande av ett statligt förvaltningsbolag.

Enligt vad jag inledningsvis anfört ansluter jag mig till företagsdelegationens och flertalet remissinstansers uppfattning att vissa samordningsvinster står att vinna genom att en affärsverksdelegation inrättas med i huvudsak de uppgifter och den omfattning som företagsdelegationen förordat. En förebild till ett gemensamt forum mellan ledningen för affärsverk och bolag finns redan i styrelserna för Assi och domänverket där fem av de ordinarie ledamöterna ingår i båda styrelserna. Ordföranden i Assis styrelse är tillika ordförande i domänverkets styrelse medan en person är ledamot enbart i domänverkets styrelse och två enbart i Assis.

Fördelen av ett samarbete inom en affärsverksdelegation ser jag främst i möjligheterna till fortlöpande diskussion i produktionstekniska, utvecklingstekniska, marknadsföringsmässiga och andra frågor. En sådan diskus-

sion bör kunna ge underlag för samverkan t. ex. då det gäller innovationsprojekt eller produktionstekniska metoder, som utgår från modern och delvis oprövad teknik.

I affärsverksdelegationens uppgifter bör ingå att på ägarnivå fungera som kontaktorgan mellan affärsverken och förvaltningsbolaget och dess dotterbolag. Den bör kunna ta initiativ till och lägga fram förslag för Kungl. Maj:t om närmare samarbete mellan de affärsdrivande verken och den statliga koncernen. Den bör följa utvecklingen inom affärsverken och avge yttrande i frågor som Kungl. Maj:t hänskjuter till den. Affärsverksdelegationen bör lägga särskilt stor vikt vid informationsutbytet mellan de olika verken samt mellan verken och bolagen.

Jag anser att det är väsentligt att delegationens arbete inte utvecklas därefter att det innebär en ställföreträdande eller förberedande petitagranskning. Anslagsframställningarna från verken till Kungl. Maj:t bör visserligen lämnas delegationen på remiss. Men delegationen bör därvid huvudsakligen ägna uppmärksamhet åt frågor av principiell art och sådana frågor som exempelvis graden av överensstämmelse med långtidsplaner, upptagande av nya verksamheter som kan bli av väsentlig betydelse, begäran om utökade befogenheter etc.

Affärsverksdelegationen bör bestå av de personer som är ledamöter i förvaltningsbolagets styrelse och därtill av en eller två företrädare för kommunikationsdepartementet. Via industridepartementets företrädare i förvaltningsbolagets styrelse blir även de till industridepartementet hörande verken representerade. Ordförande i affärsverksdelegationen bör vara ordföranden i förvaltningsbolagets styrelse. Genom detta arrangemang uppnås förutsättningar för en sammanhållning av hela det statliga ägarintresset inom den statliga företagsgruppen oberoende av företagsform.

Det är av stor vikt att frågor av gemensamt intresse bereds i samråd mellan berörda verk och aktiebolag. Det bör ankomma på affärsverksdelegationen att tillsätta en eller flera beredningsgrupper där generaldirektörerna resp. de verkställande direktörerna i berörda verk och bolag eller representanter för dessa ingår. Jag vill i detta sammanhang betona att jag ser det som affärsverksdelegationens viktigaste uppgift att skapa kontakter mellan ledningarna för affärsverken och mellan verken och förvaltningsbolaget.

Affärsverksdelegationen bör även, som företagsdelegationen föreslagit, kunna anlita förvaltningsbolagets tjänster i den mån detta bedöms lämpligt.

Information till riksdag och allmänhet

Frågan om vidgad information om och allmän insyn i verksamheten inom landets företag har varit föremål för ökat intresse under senare år. Detta gäller såväl enskilda som statliga företag. Bl. a. spörsmål om insyn i den enskilda sektorn av näringslivet är föremål för undersökning av sakkunniga,

som jag med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallat den 16 augusti 1968 för utredning av formerna för förbättrad information och vidgat samarbete mellan företag och samhälle.

Företagsdelegationen har uttalat, att riksdagen bör beredas vidgad information om de statliga företagen. Delegationen föreslår att Kungl. Maj:t varje år till riksdagen skall lämna en sammanfattande redogörelse för den statliga koncernens verksamhet och resultat. Detta förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av praktiskt taget alla remissinstanser.

Jag ansluter mig till delegationens uppfattning att den statliga företagsgruppen har skyldighet att på ett föredömligt sätt informera om sin verksamhet och anser att en utvidgad informationsförmedling till riksdagen bör komma till stånd i samband med tillkomsten av förvaltningsbolaget. En årlig redogörelse om den föreslagna statliga koncernen kan bygga på förvaltningsbolagets årsredogörelse och bör föreläggas riksdagen. Genom den därav föranledda riksdagsbehandlingen kan såväl de enskilda riksdagsledamöterna — särskilt de i utskottsbehandlingen deltagande — som allmänheten få ett värdefullt tillskott av information om de statliga företagen. Dessutom bör en öppen och utförlig redogörelse för hela den statliga företagsektorn publiceras. Jag förutsätter vidare att vederbörande utskott kommer att utnyttja möjligheten att kalla representanter för förvaltningsbolaget för information utöver den som publicerats i bolagets förvaltningsberättelse.

Delegationen har vidare föreslagit en ordning för riksdagens deltagande i revisionen av förvaltningsbolaget och dess dotterbolag genom ett särskilt statligt revisionsorgan genom vilket riksdagen skulle föreslå ett visst antal revisorer i de statliga aktiebolagen.

Flertalet remissinstanser har ställt sig avvisande till förslaget eller uttalat tvivel om dess ändamålsenlighet. Man påpekar att förslaget inrymmer vissa organisatoriska problem, som inte torde kunna lösas utan att statliga aktiebolag får en särställning.

Jag finner det angeläget att riksdagen skall kunna följa verksamheten hos de statliga företagen mer kontinuerligt än vad nu är fallet. Enligt min mening är det dock tveksamt om den lämpligaste metoden att nå en sådan riksdagsmedverkan går via ett särskilt revisionsorgan. Riksdagens medverkan vid revisionen av förvaltningsbolaget bör lämpligen kunna ske i en ordning liknande den som tillämpas vid revisionen av AB Vin- och Spritcentralen, Systembolaget AB, Svenska Tobaks AB och Sveriges Centrala Restaurang AB där fullmäktige i riksgäldskontoret på riksdagens vägnar utser vissa av revisorerna. Jag förordar att riksgäldsfullmäktige på riksdagens vägnar utser två av de fem revisorer som bör finnas i förvaltningsbolaget. Samtliga revisorer avses fullgöra sina uppdrag i överensstämmelse med 105—113 §§ aktiebolagslagen.

För att uppfylla det allmänna syftet med delegationens förslag i denna del

— att stärka riksdagens insyn i den statliga företagssektorn — vill jag vidare föreslå att möjlighet öppnas för ett begränsat antal riksdagsledamöter att vara närvarande och ställa frågor vid bolagsstämman för förvaltningsbolaget. Antalet ledamöter bör lämpligen bestämmas till tolv att utses av valmännen för utseende av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret.

Särskilda krav bör, som jag tidigare framhållit, ställas på de statliga företagen även när det gäller informationen till de anställda. Denna information bör vara så fullständig som möjligt. Det är väsentligt att informationen blir öppen också från de anställda till företagsledningarna. Dessa frågor är en del i det stora problemkomplexet om medinflytande och arbetstillfredsställelse som jag nämnt i samband med målen för förvaltningsbolagets verksamhet.

Värderings- och finansieringsfrågor

Förvaltningsbolaget skall enligt företagsdelegationens förslag överta de aktier som är bokförda under fonden för statens aktier i de bolag som avses ingå i koncernen.

Några av remissinstanserna har varit kritiska mot förslaget på denna punkt. Bl. a. LKAB och Assi anser att förvaltningsbolaget inte bör äga aktierna i de blivande koncernbolagen. I stället bör staten och förvaltningsbolaget träffa ett avtal om att förvaltningsbolaget förvaltar aktierna åt staten. LKAB anser dock att förvaltningsbolaget bör kunna äga aktier i nyttillkommande företag och att överföringar av aktier skall kunna ske i de fall, där detta bedöms lämpligt.

Som motiv för sin inställning anför LKAB att man kan räkna med att avsevärda krav kommer att ställas på de vinstmedel förvaltningsbolaget erhållit som utdelning från dotterbolagen och på dess övriga finansiella resurser. Förvaltningsbolagets finansiella problem måste lösas på ett sätt som inte sätter förvaltningsbolaget eller dess dotterbolag i ett prekärt finansiellt läge utan möjlighet att tillgodose normala konsolideringskrav.

En ordning som innebär att förvaltningsbolaget endast skulle förvalta aktierna på grundval av ett avtal med Kungl. Maj:t finner jag mindre lämplig. Ett sådant arrangemang skulle avvika från praxis när det gäller förvaltningsföretag och det torde vara förenat med betydande svårigheter att få en sådan ordning att fungera på ett sätt som inte hämmar förvaltningsbolagets handlingsförmåga och medför att det blir ett passivt förvaltande bolag.

Genom den form för konsolidering och finansiering av förvaltningsbolaget som jag i det följande föreslår bör förvaltningsbolaget kunna ge utdelning till sin ägare och dessutom disponera finansiella resurser för de ytterligare av remissinstanserna påpekade behoven utan att behöva i sin tur kräva en utdelning från dotterbolagen som går utöver vad som är förenligt

med gängse konsolideringsprinciper. Detta bör kunna genomföras oaktat att vissa av dotterbolagen har en svag finansiell ställning och därför knappast kan väntas ge utdelning under de närmaste åren.

Företagsdelegationen har föreslagit att sedan förvaltningsbolaget trätt i funktion överläggningar bör upptas mellan företrädare för staten och förvaltningsbolaget för en slutgiltig värdering av aktierna i dotterbolagen och för att träffa särskilda avtal om de företag som har speciella ekonomiska problem. Dessa särskilda avtal, främst avseende Uddevallavarvet och NJA, skulle godkännas av riksdagen i samband med att denna godkände en slutlig värdering av aktierna i övriga koncernbolag.

Aktierna i Uddevallavarvet AB och NJA bör enligt min mening överföras till förvaltningsbolaget samtidigt med övriga aktier. Kravet att göra dessa företag så lönsamma som möjligt — med bibehållna speciella uppgifter av främst sysselsättningskaraktär — betonas om förvaltningsbolaget äger aktierna och därmed direkt representerar ägarintresset.

De särskilda syften som motiverat det statliga engagemanget i NJA och Uddevallavarvet AB och det förhållandet att de båda företagen på grund härav har speciella förluster gör att dessa företag i viss mån måste särbehandlas. Mot bakgrund av den målsättning, som jag tidigare angivit för förvaltningsbolaget, är det inte rimligt att belasta förvaltningsbolaget med löpande förluster som sammanhänger med sådana särskilda även i framtiden nödvändiga engagemang. Dessa förluster bör i stället täckas med medel som i särskild ordning ställs till förfogande efter beslut av riksdagen. En proposition som bl. a. tar upp den långsiktiga utvecklingen i Uddevallavarvet har behandlats av årets riksdag (prop. 1969: 74, SU 90, rskr 228). I denna proposition aviserade jag att jag avser att under år 1970 återkomma till frågan om kapitaltillskott till Uddevallavarvet. Vad gäller NJA pågår arbete med en långsiktig planering av företagets verksamhet. Redan under budgetåret 1969/70 torde frågan om kapitaltillskott till detta företag komma att underställas riksdagens prövning.

De aktier som avses bli överförda till förvaltningsbolaget bör enligt företagsdelegationens förslag överföras till ett sådant värde att förvaltningsbolaget får möjligheter att ge rimlig utdelning på sitt kapital. Värderingen bör ske dels genom en avkastningsvärdering, dels genom en substansvärdering, varvid tonvikten bör ligga vid den förstnämnda.

Företagsdelegationen föreslår att en preliminär värdering av aktierna görs innan proposition om förvaltningsbolagets bildande läggs fram för riksdagen samt att en slutvärdering görs då förvaltningsbolaget bildats. Sedan slutvärderingen gjorts på grundval av förhandlingar mellan staten och förvaltningsbolaget skulle Kungl. Maj:t framlägga förslag härom för godkännande av riksdagen.

Remissinstanserna diskuterar inte närmare den värderingsmetod företagsdelegationen föreslagit. Statskontoret betonar betydelsen av att huvud-

vikten i värderingsarbetet läggs på undersökningar i bolag med dåligt ekonomiskt resultat. SAF/industriförbundet betonar att värderingen bör ske med hjälp av kvalificerad opartisk expertis.

Jag har under hand genom en värderingsman låtit verkställa en värdering av alla de aktier som delegationen föreslagit skall övertas av förvaltningsbolaget. Värderingsmannen har biträtts av auktoriserade revisorer med ingående kännedom om de berörda företagen. Värderingsarbetet har genomförts i nära kontakt med företagen.

Innan jag redovisar det sammanfattade resultatet av den företagna värderingen, vill jag understryka den formella karaktären av den här aktuella transaktionen. I dag redovisas varje aktiepost i de statsägda bolagen separat i riksstaten under fonden för statens aktier. Efter tillkomsten av förvaltningsbolaget bör i stället under fonden redovisas aktierna i förvaltningsbolaget samt aktierna i de bolag som inte förs över till förvaltningsbolaget. I sak innebär transaktionen för ägaren/staten alltså endast att en rad poster på ett konto slås ihop till en enda post medan staten i realiteten alltjämt äger samma realvärden. För förvaltningsbolaget blir värderingen emellertid av reell betydelse eftersom förräntningskravet kommer att baseras på det värde till vilket aktierna överförs.

Principiellt bör en värdering av rörelsedrivande företag baseras på en bedömning av företagets framtida avkastningsförmåga. För en kontroll av avkastningsvärdet kan det vara motiverat att undersöka storleken av det egna kapital som arbetar i rörelsen. Om företaget har tillgångar som inte fordras för själva rörelsen är det nödvändigt att göra en separat värdering av dem.

Värderingsmannen har med denna utgångspunkt låtit göra dels en avkastningsvärdering, dels en modifierad substansvärdering av alla företag.

Grundmaterial för värderingsarbetet har varit resultaten från åren 1965—1967, de preliminära eller slutgiltiga resultaten för år 1968 samt de budgeterade resultaten för år 1969 eller motsvarande räkenskapsår.

I avkastningsberäkningen har bolagets redovisade vinst korrigerats med planenliga avskrivningar på anskaffningsvärdena i stället för de bokförda avskrivningarna i det officiella bokslutet. Extraordinära poster har eliminerats — det gäller främst realisationsvinster — liksom lagerreservförändringar och övriga bokslutsdispositioner. Det korrigerade resultatet har minskats med en till 50 % beräknad inkomstskatt. Härigenom har ett mått på företagets vinstkapacitet erhållits.

Genom att räkna fram ett genomsnittligt värde på vinsten för åren 1965—1969 har värderingsmannen fått fram en normalavkastning för varje företag på kort sikt. Denna har sedan diskonterats med en för alla företag enhetlig räntesats till ett avkastningsvärde. Detta har korrigerats med en för varje företag särskild förväntningsfaktor baserad på en bedömning av de

långsiktiga risker och sannolika utvecklingsmöjligheter, som kan väntas gälla inom vederbörande bransch eller som kan anses vara specifika för företaget i fråga. Det sålunda framräknade värdet utgör företagets avkastningsvärde.

Den modifierade substansvärderingen har skett genom att man från balansräkningen räknat fram det i rörelsen arbetande egna kapitalet. De dolda reserverna har minskats med 50 % för skatteskuld. Investeringsfonderna har tagits upp till 75 % av redovisade belopp. Värderingsmannen har också sökt korrigera värdena med hänsyn till över- eller underavskrivningar på maskiner och fastigheter i förhållande till de planenliga avskrivningarna.

En vid värderingen tillämpad princip har varit att inget företag skall åsättas ett negativt värde. De företag som redovisar exceptionellt stora förluster och som saknar positiv framtidsprognos skulle vid en avkastningsvärdering erhålla ett negativt värde. På grund av att avkastningsvärdet enligt delegationens förslag i detta fall bör ha preferens kan det negativa avkastningsvärdet inte vägas upp av ett nettokapital i dagsläget, då detta snabbt skulle förbrukas för förlusttäckning. Värderingsmannen har förutsett att förlusterna i någon form kommer att regleras mellan statsmakterna och förvaltningsbolaget. Värdet på dessa företag har därför satts till 0.

Med utgångspunkt från avkastnings- och substansvärdena har värderingsmannen avvägt värdet på varje företag. Därvid har avkastningsvärdet tillmätts största betydelsen. En mera ingående redovisning av värderingen torde få lämnas till vederbörande utskott.

Av avgörande betydelse för det sammanlagda värdet på gruppens aktier är värderingen av aktierna i LKAB och tobaksbolaget. Aktierna i LKAB utgör drygt 70 % av det totala aktievärdet i gruppen och aktierna i tobaksbolaget drygt 15 %. Värderingen av dessa aktieposter har kompletterats med beräkningar av den på det sätt jag tidigare beskrivit justerade vinsten per aktie satt i relation till aktiens verkliga värde, dvs. det värde värderingsmannen kommit fram till. En sådan analys för LKAB:s och tobaksbolagets aktier har sedan jämförts med motsvarande värde, dvs. börsvärdet, för vissa liknande företag bland de börsnoterade. Därvid har god överensstämmelse befunnits föreligga.

Jag anser att den sålunda utförda värderingen fyller de krav som rimligen kan ställas på den av företagsdelegationen föreslagna slutvärderingen. En företagsvärdering måste alltid med nödvändighet innebära en viss osäkerhet t. ex. på grund av att man inte känner marknadsens framtida utveckling.

Det sammanlagda värdet på de aktier som skall överföras till förvaltningsbolaget uppgår enligt de beräkningar jag låtit göra till knappt 2 700 milj. kr. Detta värde har dock — som jag tidigare nämnt — nästan helt räknats fram på grundval av en avkastningsvärdering baserad på hela den justerade vinsten. Denna uppgår i de bolag som skall överföras till förvaltningsbolaget till

160—180 milj. kr., netto efter skatt. I dagens läge är statens andel av den utdelning som dessa bolag betalar 65—70 milj. kr. Mellanskillnaden fonderas i bolagen, och utgör där en av förutsättningarna för en fortsatt expansion.

Det sammanlagda värde som åsatts aktierna då de överförs till förvaltningsbolaget bör bli avgörande för det nominella värdet på förvaltningsbolagets egna aktier plus reservfond. Överföringsvärdet bör bestämmas så att det dels innebär en rimlig grad av konsolidering redan vid förvaltningsbolagets bildande, dels står i rimlig proportion till den utdelning som kan förväntas. Aktierna bör alltså överföras till ett lägre värde än 2 700 milj. kr.

Värderingsmannen har bl. a. efter jämförelser med andra företag av liknande slag ansett en konsolideringsgrad, dvs. skillnaden mellan det verkliga värdet och det bokförda värdet på företagets aktier i procent av det verkliga värdet, på omkring 40 % vara lämplig. För ett relativt nybildat privat förvaltningsbolag valdes vid bildandet denna konsolideringsprocent. Konsolideringsgraden är dock oftast väsentligt högre i äldre förvaltningsbolag.

En konsolideringsgrad på ca 40 % anser jag vara lämplig. Sätter man konsolideringsgraden till 40 % av det av värderingsmannen framräknade värdet blir värdet på hela företagsgruppens aktier drygt 1 600 milj. kr. Aktierna är bokförda under fonden för statens aktier till knappt 1 700 milj. kr. Detta värde motsvarar en konsolideringsgrad på 37 %. Det är redovisningsmässigt praktiskt att sammantaget överföra aktierna till deras vid överföringstidpunkten bokförda värden. Den härför erforderliga reduktionen av konsolideringsgraden med ca 3 % anser jag inte vara större än att den bör kunna godtas. Om aktierna överförs till det under fonden för statens aktier bokförda värdet, ca 1 700 milj. kr., och om förvaltningsbolagets egna kapital uppdelas på aktiekapital och reservfond på så sätt att reservfonden uppgår till 20 % av aktiekapitalet, skulle förvaltningsbolagets ingående balansräkning få följande utseende (belopp i milj. kr. cirka):

Tillgångar:		Skulder och eget kapital:	
Aktier i dotterbolag	1 700	Aktiekapital	1 415
		Reservfond (20 %)	285
	<u>1 700</u>		<u>1 700</u>

En oförändrad utdelning på 65—70 milj. kr. motsvarar en utdelning av närmare 5 % av detta aktiekapital.

Mot bakgrund av vad jag här anfört om konsolideringsgrad och utdelningsprocent förordar jag att aktierna överförs till förvaltningsbolaget till det vid överföringstidpunkten under fonden för statens aktier sammanlagt bokförda värdet. Den slutgiltiga balansräkningen kommer att få justeras med hänsyn till de ändringar som kan komma att ske fram till överföringstidpunkten av de under fonden för statens aktier bokförda värdena på dessa aktier.

Flera remissinstanser, bland dem LKAB, har ansett att det av utredningsförslaget är svårt att utläsa hur frågan om förvaltningsbolagets finansiering bör lösas. Remissinstanserna har pekat på bolagets behov av medel för att kunna medverka i dotterbolagens expansion, på behovet av riskkapital för investeringar i nya projekt med i många fall risk för förluster de första åren.

Dessutom betonar remissinstanserna att förvaltningsbolaget måste ha medel till förfogande för täckande av egna driftskostnader och att utdelningen från dotterbolagen inte bör användas härtill utan bör föras vidare till staten/ägaren såsom utdelning från förvaltningsbolaget. LKAB anser det oundgängligen nödvändigt att frågan om förvaltningsbolagets finansiering upptas till en mera ingående behandling än den ägnats i företagsdelegationens förslag. För LKAB är denna fråga av utomordentlig vikt inte minst med hänsyn till LKAB och den av detta företag beroende verksamheten i Norrbotten.

Jag anser att ägaren/staten efter en övergångstid bör kunna ställa samma anspråk på utdelning på sina i förvaltningsbolaget investerade medel som genomsnittligt ställs i vårt land på företag av detta slag. Samtidigt är det emellertid helt naturligt att ägaren till ett företag med goda utvecklingsmöjligheter återinvesterar en del av vinsten i företaget för att utnyttja företagets expansionskraft. Eftersom förvaltningsbolaget förutsätts bli expansivt finner jag det lämpligt att en viss del av den uppkomna vinsten även i fortsättningen behålls inom gruppen.

Jag anser att förvaltningsbolaget efter en uppbyggnadsperiod bör lämna åtminstone lika stor utdelning som staten i dag erhåller från de företag som överförs till bolaget. På längre sikt bör dotterbolagens och därmed förvaltningsbolagets vinstkapacitet växa. Jag vill erinra om att det i sista hand är ägaren till förvaltningsbolaget, staten, som avgör i vilken grad dotterbolagens vinstkapacitet bör tas i anspråk för utdelning.

Redan under första verksamhetsåret kommer förvaltningsbolaget att behöva medel till stämpelskatt (drygt 14 milj. kr.) och till sin egen administration. För att kunna genomföra den expansion som förutsatts i målsättningen måste förvaltningsbolaget ha ytterligare resurser till sitt förfogande. Dessa resurser bör vara betydande och bör ställas till förfogande av aktieägaren, eftersom förvaltningsbolaget dels måste kunna medverka i dotterbolagens expansion, dels skall kunna sätta igång projekt som efter en tid kan ge utdelning. Det tillskott som behövs härför kan tillföras bolaget antingen genom ett anslag över budgeten eller genom att vinstmedel fonderas i bolaget. Jag föreslår att den senare vägen väljs. Förvaltningsbolaget bör få lyfta de utdelningar från de blivande dotterbolagen som utbetalas efter den 1 januari 1970 utan hinder av att denna utdelning praktiskt taget helt hänförs till tiden före övertagandet av aktierna. Det belopp förvaltningsbolaget på detta sätt skulle tillföras kan på grundval av innevarande års motsvarande utdelningar beräknas till 65—70 milj. kr. Att märka är dock att enligt

riksdagsbeslut 15 milj. kr. av utdelningen från LKAB skall utbetalas till Norrlandsfonden år 1970. Netto kommer förvaltningsbolaget sålunda att efter stämpelskatten under 1970 tillföras högst 35—40 milj. kr.

Av nyss anförda skäl bör inte heller något krav på utdelning på aktiekapitalet i förvaltningsbolaget ställas under uppbyggnadsskedet. Rörelseöverskotten bör i stället investeras i företagsgruppen och användas till att bygga upp reserver för risktäckning och därmed till att ytterligare öka gruppens konsolidering. Med hänsyn till den relativt goda konsolidering som förvaltningsbolaget får redan genom det värde till vilket det övertar aktierna i dotterbolagen vill jag föreslå att befrielsen från utdelningsplikt begränsas till de utdelningar som enligt nuvarande ordning skulle ha inbetalats till staten för åren 1970, 1971 och 1972.

Under verksamhetsåren 1971 och 1972 kommer förvaltningsbolaget utöver de 35—40 milj. kr som erhålls under år 1970 att vid oförändrad utdelning från dotterbolagen utan egen utdelningsplikt tillföras ytterligare 130—140 milj. kr med avdrag för eventuella bidrag till Norrlandsfonden. Vid bifall till detta förslag kommer förvaltningsbolaget att lämna den första utdelningen till staten våren 1974 för de utdelningar bolaget erhållit under år 1973 (hänförande sig till dotterbolagens verksamhet år 1972). Genom att förvaltningsbolaget betalar sin utdelning till staten först ett år efter det att bolaget självt fått utdelning innebär alltså förslaget att statsbudgeten inte får någon inkomst från de aktuella bolagen under en fyraårsperiod.

Med hänsyn till att förvaltningsbolaget avses ombesörja gemensamma uppgifter av samordningsnatur för koncernens räkning torde förutsättningar föreligga för att bolaget skall erhålla befrielse från skatt på utdelningar från dotterbolagen genom dispens av riksskattenämnden enligt 54 § sjätte stycket kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

Inom en koncern av denna typ torde dessutom de olika rörelsedrivande dotterbolagen vara oförhindrade att lämna koncernbidrag till varandra, varvid bestämmelserna i 43 § 3 mom. kommunalskattelagen i flertalet fall blir tillämpliga. Ett utnyttjande av denna möjlighet kan innebära skattemässiga fördelar. I den mån koncernbidrag lämnas bör dessa redovisas öppet.

Genomförande av förslaget

Förvaltningsbolaget bör bildas så snart som möjligt och senast den 1 januari 1970. Samtidigt bör affärsverksdelegationen inrättas.

Den 1 januari 1970 överförs aktierna under fonden för statens aktier i de blivande koncernföretagen till förvaltningsbolaget till det bokförda värdet samtidigt som aktierna i förvaltningsbolaget tillförs fonden.

Hemställan

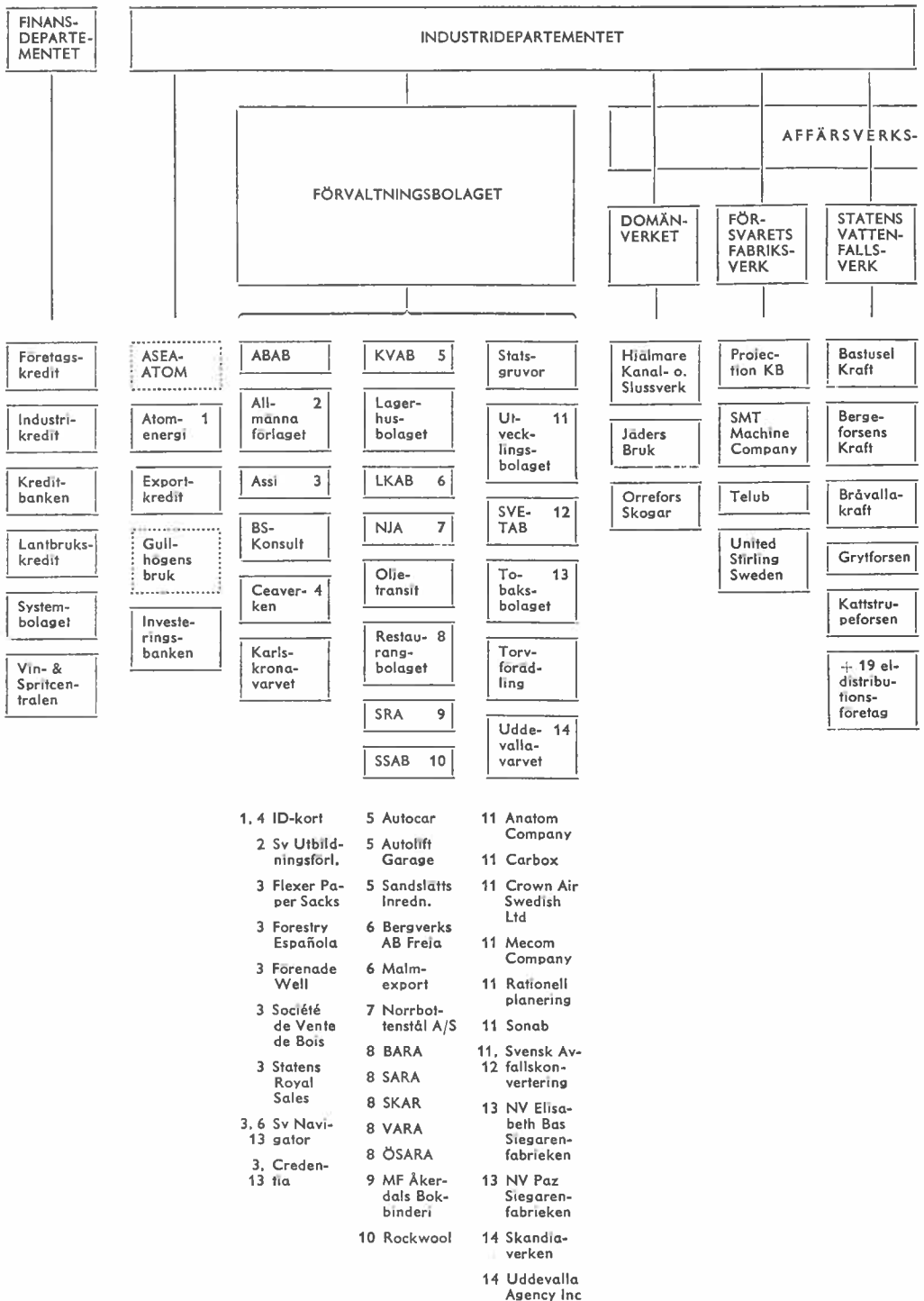
Under åberopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1) besluta att ett statligt förvaltningsbolag bildas i huvudsak enligt de riktlinjer jag angivit i det föregående och godkänna vad jag därvid anfört om förfarandet vid bildandet;

2) bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa sådana tilläggsavtal till gällande konsortialavtal mellan staten såsom aktieägare i vissa bolag och andra aktieägare i bolagen, som kan erfordras i samband med förvaltningsbolagets övertagande av de statliga aktierna i sådana bolag.

Med bifall till vad föredragande departementschefen med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll visar.

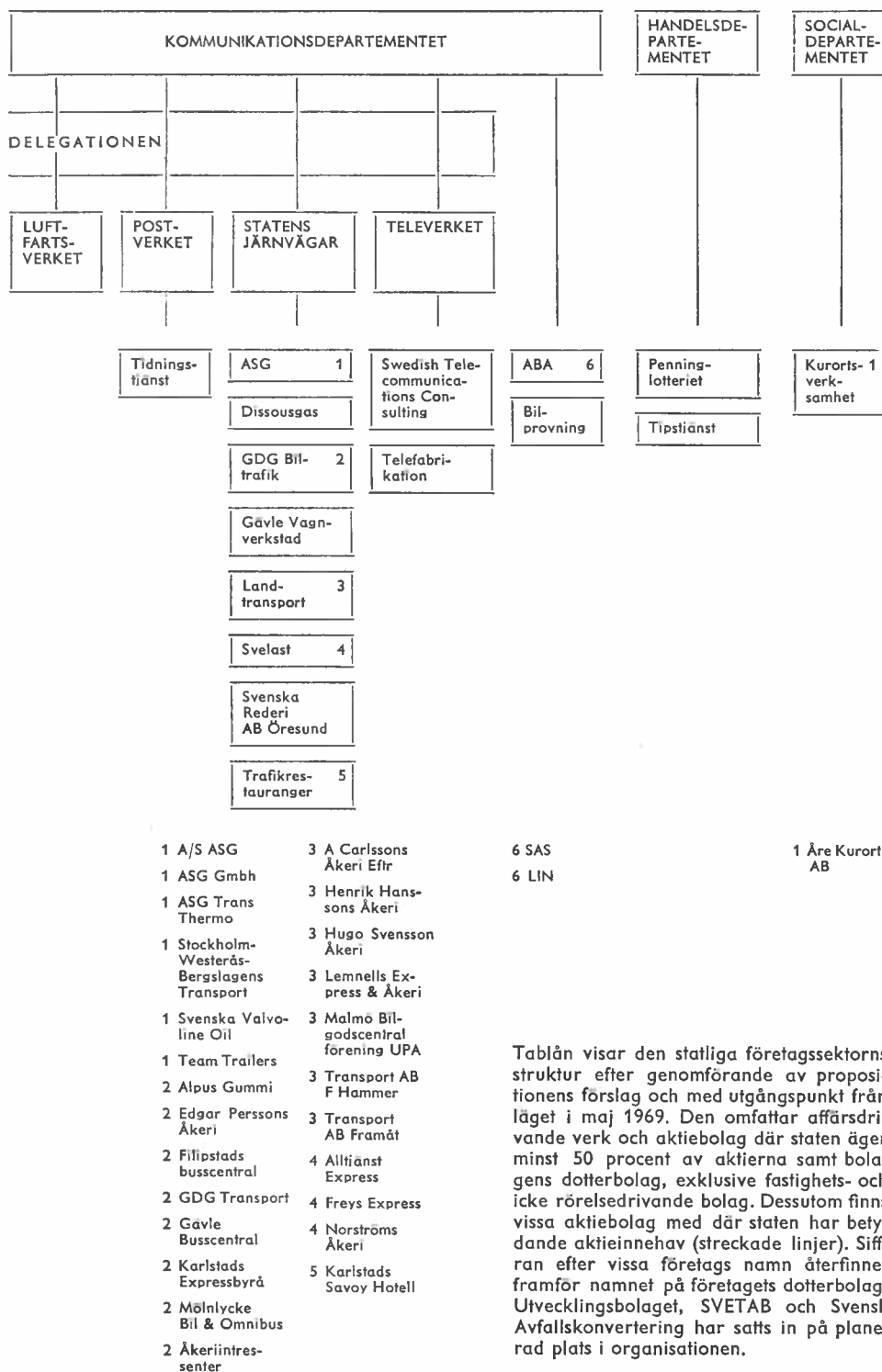
Vid protokollet:
Britta Gyllensten

Källa: »Statliga företag» och företagens årsredovisningar samt kompletterande upplysningar från företagen.

sektorns uppbyggnad

Bilaga 1.

Tablan visar den statliga företagssektorns struktur efter genomförande av propositionens förslag och med utgångspunkt från läget i maj 1969. Den omfattar affärsdrivande verk och aktiebolag där staten äger minst 50 procent av aktierna samt bolagens dotterbolag, exklusive fastighets- och icke rörelsedrivande bolag. Dessutom finns vissa aktiebolag med där staten har betydande aktieinnehav (streckade linjer). Siffran efter vissa företags namn återfinns framför namnet på företagets dotterbolag. Utvecklingsbolaget, SVETAB och Svensk Avfallskonvertering har satts in på planerad plats i organisationen.

**Vissa uppgifter beträffande de bolag i vilka förvaltningsbolaget föreslås
överta de statliga aktierna**

	Nuvarande dep. tillhörighet	Aktiekapi- tal (tkr)	Statens an- del av aktie- kap. (%)	I fonden för stat- ens aktier per den 31.5 1969 bokfört värde (tkr)
Allmänna Bevaknings AB (ABAB)	Försvarsdep.	2 000	100	2 430
AB Allmänna Förlaget.....	Finansdep.	6 000	100	7 200
BSKonsult AB	Industridep.	250	100	1,0
AB Ceaverken	Industridep.	3 900	100	3 900
Kalmar Verkstads AB (KVAB)	Industridep.	18 060	90,2	21 024,8
Karlskronavarvet AB	Försvarsdep.	32 000	100	30 500
Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB)	Industridep.	500 000	95,7	930 116
Norrbottnens Järnverk AB (NJA)	Industridep.	300 000	100	300 000
AB Oljetransit	Industridep.	1 000	100	1 000
AB Statens Skogsindustrier (Assi)	Industridep.	260 000	100	261 195,4
AB Statsgruvor	Industridep.	10 000	100	12 000
AB Svensk Torvförädling	Industridep.	5 000	100	5 000
Svenska Industrietablerings AB (SVETAB)	Industridep.	8 000	100	9 700
Svenska Lagerhus AB	Jordbruksdep.	5 000	100	0,6
Svenska Reproduktions AB (SRA)	Industridep.	7 167	100	7 767
Svenska Skifferolje AB (SSAB)	Industridep.	23 000	100	0,7
Svenska Tobaks AB	Finansdep.	120 000	99,2	28 646,7
Svenska Utvecklings AB (SVAB)	Industridep.	18 000	100	18 000
Sveriges Centrala Restaurang AB	Finansdep.	5 000	99	4 950
Uddevallavarvet AB	Industridep.	40 000	50	20 000
		1 364 377		1 663 432,2

¹ Inkl. ny aktieteckning beslutad av 1969 års riksdag

Innehållsförteckning

	Sid
<i>Inledning</i>	2
<i>Företagsdelegationens betänkande</i>	3
Allmänna synpunkter	3
Samordning av den statliga företagssektorn	4
Förvaltningsbolag	6
Förvaltningsbolagets organisation	7
Affärsverksdelegation	8
Riksdagens insyn	8
Genomförande av förslaget	9
 <i>Remissyttrandena</i>	 9
Allmänna synpunkter	9
Samordning av den statliga företagssektorn	10
Förvaltningsbolag	12
Förvaltningsbolagets organisation	19
Affärsverksdelegation	23
Information till riksdag och allmänhet	25
Genomförande av förslaget	28
 <i>Departementschefen</i>	 29
Inledning	29
Förvaltningsbolagets mål och uppgifter	34
Förvaltningsbolagets omfattning	38
Förvaltningsbolagets organisation	43
Affärsverksdelegationen	46
Information till riksdag och allmänhet	48
Värderings- och finansieringsfrågor	50
Genomförande av förslaget	56
 <i>Hemställan</i>	 57
Bilaga 1	58
Bilaga 2	60